

चांदोबा

एप्रिल १९५६

व्हीएटनाम बंधन-मुक्त !

दुसरं विश्वयुद्ध (१९३१-४५) संपल्यानंतर सुमारे तीस वर्षे पर्यंत व्हीएटनाम मध्ये हिंसाचार सतत चालू राहिला. होचिमिन्हच्या नेतृत्वाखाली अनेक स्वतंत्रताप्रेमी लोक आठ वर्षे पर्यंत फ्रेंच सैनिकांना पळवून लावण्याचा प्रयत्न करीत होते. फ्रेंच सैनिक निघून गेल्यानंतर १९५४ मधे जिनेवा येथे एक तह झाला. त्यानुसार व्हीएटनाम देश दोन भागात वाटला गेला - एक कम्यूनिस्ट उत्तर व्हीएटनाम आणि दुसरा दक्षिण व्हीएटनाम.

तरी पण संघर्ष मात्र चालूच राहिला. दक्षिण व्हीएटनामचे गोरिला, उत्तर व्हीएटनामच्या सैनिकांच्या मदतीने दक्षिण व्हीएटनामच्या सैन्याशी लढत राहिले. अमेरिकेने दक्षिण व्हीएटनामला मदत केली. १९५१ ते १९६१ च्या काळात अमेरिकेने सुमारे ५,५०,००० सैनिक पाठविले. अमेरिकेचे हजारो सैनिक या युद्धात मारले गेले. व्हीएटनाम मध्ये अमेरिकी सेना न पाठविण्याबाबत अमेरिकेत एक आंदोलन झाले. १९७२ मध्ये अमेरिकेने व्हीएटनाम मधून आपली सेना काढून घेतली. तरी पण भारत-चीन द्वीपकल्पात लढाई बंद व्हायला आणखी दोन वर्षे लागली.

व्हीएटनाम मध्ये झालेला आपला अपमान अमेरिका विसरू शकली नाही. यामुळे दोन देशात जवळ जवळ वीस वर्ष शत्रुत्व धुमसत राहिले. अमेरिकेने व्हीएटनाम वर आर्थिक बंधने लादली. अमेरिकेचे अध्यक्ष बिल क्लिंटन यांना १९९४ मध्ये ही बंधने पूर्णपणे हटविण्यासाठी नैतिक बळ मिळाले. एक वर्षानंतर अमेरिकेने व्हीएटनाम मध्ये आपला दूतावास स्थापित करण्याबाबत विचार केला.

"जखमा भरून आल्यानंतर आता संबंध अधिक दृढ करण्याची वेळ येऊन ठेपली आहे!" असे म्हणून बिल क्लिंटन यांनी, अब्राहम लिंकनच्या पावलावर पाऊल ठेवत व्हीएटनामशी हस्तांदोलन केले.

याचा संतोषजनक परिणाम असा झाला की अमेरिका आणि व्हीएटनाम यांचे मैत्रीचे संबंध स्थापित झाले. ते अधिक दृढ होतील अशी आपण आशा करू या.

अलौकिक व्यवहारज्ञान

पंडित विश्वनाथांची कीर्ति देशभर पसरलेली होती. जगपति नावाचा एक तरुण गावाहून त्यांचा शिष्य बनण्यासाठी त्यांच्याकडे आला.

पंडित विश्वनाथजींनी त्याचे प्रेमाने स्वागत केले आणि म्हणाले - "माझे सर्व विद्यार्थी आपापल्या अध्ययनात मग्न आहेत. तुला काही दिवस माझ्या येथे राहिलं पाहिजे, माझ्या बरोबर फिरले पाहिजे."

जगपति तेव्हा तर 'ठीक आहे' म्हणाला, पण संध्याकाळी तो एका शिष्याला भेटला आणि त्याने त्याला विचारले - "पंडित विश्वनाथजी मला आपला सेवक बनवू इच्छितात. तुला सुद्धा प्रथम असेच का करावे लागले?"

तो शिष्य म्हणाला - "एकदा त्यांच्या बरोबर भ्रमंति केलीस तर तुला अध्ययन करावसंच वाटणार नाही."

व्यवहार-ज्ञान मिळविण्यासाठी पंडितजीं सह भटकणं व्यर्थ आहे, असे जगपतीला वाटले. झोपण्यापूर्वी तो पंडितजींकडे गेला नि म्हणाला - "पंडितजी, माझ्या गावातला प्रत्येक माणूस माझ्या व्यवहार-ज्ञानाची तारीफ करतो. या ज्ञाना बरोबर आपणात पांडित्य ही असावं या उद्देशाने मी आपणाकडे आलो."

पंडित विश्वनाथ हसले आणि गप्प राहिले. दुसऱ्या दिवशी सकाळी जगपतीला बोलवून ते म्हणाले - "चल आता माझ्या बरोबर. झोपेतून जागी झालेली वनश्री पाहू या. महाकवींनी निसर्गाचं वर्णन करणारी अनेक काव्यं रचली आहेत. त्यांचं परिशीलन तुला करायचं आहे. कवि आणि कवीची अभिव्यक्ति यांच्यातलं अंतर तू जाणून घ्यायचं आहेस. हेच व्यवहार-ज्ञान आहे."

पंडितजींना नम्रपणे प्रणाम करीत जगपति म्हणाला - "गुरुवर, महाकवि सुंदर स्त्रीच्या मुखाची तुलना चन्द्रबिंबाशी करतात. परंतु स्त्री किती ही जवळ असली तरी सुंदर दिसते. चंद्रमा पृथ्वीसारखाच एक ग्रह आहे. पण जवळून पाहिला तर तो किती ओबड-धोबड दिसतो. एक कल्पना आहे नि दुसरी वास्तविकता !"

सुलोचना महांबरे

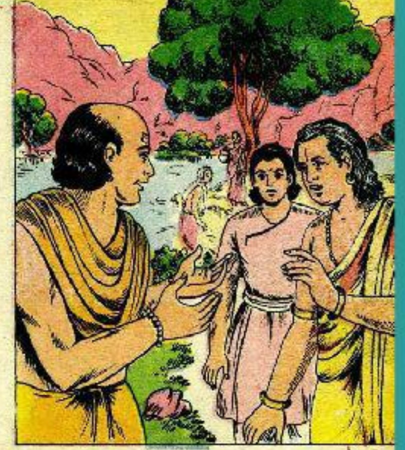
पंडित विश्वनाथ म्हणाले - "वा! तुला तर बरीच काही माहिती आहे." त्यांच्या बरोबर जाण्याशिवाय आता त्याला गत्यंतर उरलं नाही.

जाताना वाटेत त्यांना प्रथम महाकवि महादेव भेटले. ते नदीत स्नान करीत होते. पं. विश्वनाथजींना पाहताच किनाऱ्यावर येऊन त्यांनी त्यांना प्रणाम केला आणि म्हणाले - "आर्य, आज आपण भोजनासाठी माझ्याकडे यावे अशी प्रार्थना करतो."

"आज काय विशेष?" पंडितजींनी प्रश्न केला.

"माझ्या सासुरवाडीहून एक स्वयंपाकी आलेला आहे. कालच त्याला परत जायचं होतं. पण त्याने बनविलेली स्वादिष्ट पक्वान्ने आपल्याला खाता यावीत म्हणून एक दिवस मी त्याला थांबवलंय. आपण आज आलंच पाहिजे." महादेवने प्रार्थना केली.

नकार देत पंडितजी म्हणाले - "आजकाल माझी तब्येत जरा सुस्त आहे. निदान एक आठवडाभर तरी पक्वांनांपासून दूर राहिलेलं बरं !"

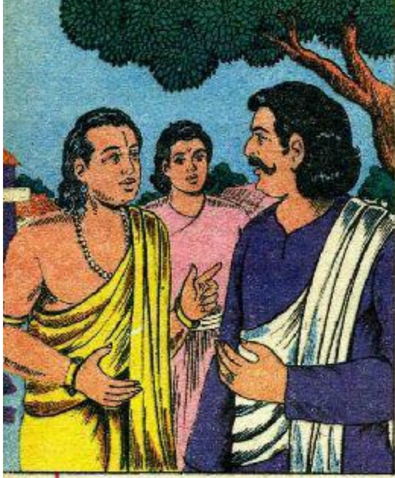

"त्या स्वयंपाक्याला आणखी एक आठवडा थांबवलं असतं, पण मला उद्याच एका ठिकाणी जायचंय. नकुलपुरच्या नरेन्द्रला माझं एक काव्य समर्पण करायचं आहे." महाकवि महादेवने सांगितले.

"पण या काव्यात काही दोष राहून गेलेले आहेत. त्यांचं काय?" पंडितजींनी विचारले.

महादेवने उत्तर दिले - "आपण ते दोष सुधारून द्याल म्हणून तर मी आपल्याला घरी बोलवलं होतं. पण आपण तर 'नाही' म्हणताहात."

"काव्यातील दोष जरूर दूर केले पाहिजेत. पण त्यासाठी ते प्रथम ध्यानपूर्वक वाचायला तर हवं. पण एवढं थांबणं तुम्हाला

शक्य नाही." पंडित विश्वनाथ म्हणाले.

"माझंच दुर्भाग्य!" म्हणत महादेव निघून गेला.

आता पंडितजी जगपतीला म्हणाले - "माझी प्रकृति अगदी छान आहे. महादेवकडे जेवण घेण्याची माझी इच्छा नव्हती, म्हणून मी खोटं बोललो."

हे ऐकून जगपतीच्या मनात अनेक शंका आल्या. पण करणार काय? काही अंतर चालून गेल्यावर त्यांना भूषण नावाचा एक सधन शेतकरी भेटला. तो गावात शेती-वाडी करी, अन् शिवाय शहरात व्यापार. पंडितजींना प्रणाम करीत तो म्हणाला - "आज आपण माझ्याकडे भोजनासाठी यायचं. नकार देऊं नका. सगळी व्यवस्था झालेली आहे."

"आज काही विशेष आहे काय?" पंडितजींनी विचारले. भूषणने सांगितले - "आज माझ्या मुलाचा अर्थशास्त्राचा अभ्यास सुरू होत आहे."

पंडितजी हसत म्हणाले - "काही असलं तरी अध्ययनात तू व्यापाराला प्रथम स्थान दिलंस हं! आपल्या मुलाला अर्थ-शास्त्रात प्रवीण बनवणार आहेस. छान !"

"पंडितजी, सगळे काव्य वाचू लागले तर व्यापार बंद नाही का पडणार? नुकसान न होता जनतेची सेवा करण्यासाठी अर्थ-शास्त्राचे ज्ञान आवश्यक आहे. आपण तर अनेक शास्त्रात पारंगत आहात. आपल्या मुलाला अर्थशास्त्र शिकवण्याबाबत मी आपणास विनंती केली, पण आपण नकार दिला. शेवटी मला शहरातल्या एका प्राध्यापकाकडे धाव घ्यावी लागली. तो कितपत सुयोग्य आहे हे आपण मला सांगावं." भूषण म्हणाला.

"आज मी आलो असतो, पण दुसऱ्या एका ठिकाणी येण्याचा वायदा केलेला आहे. दिलेला शब्द न पाळणं व्यापाऱ्याला कदाचित् योग्य वाटेल, माझ्यासारख्या पंडिताला ते योग्य नाही." असे म्हणत पंडितजी पुढे निघाले.

थोडे अंतर चालल्यावर पंडितजी जगपतीला म्हणाले - "मी दुसऱ्या कोणाला ही शब्द दिलेला नाही. भूषणला खोटंच सांगितलं मी !"

जगपति काही बोलला नाही. पण आपल्या मनात म्हणाला - "आपले गुरुजी तर खोटं बोलण्यात तरबेज आहेत!"

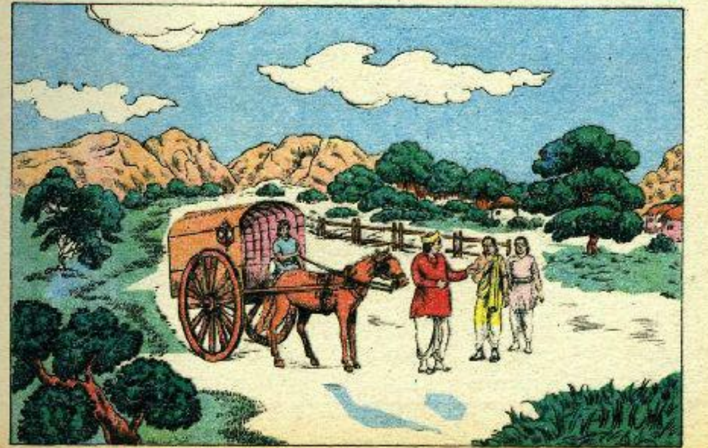
पुढे जाता जाता त्यांना रामचंद्र नावाचा एक जवाहिऱ्या भेटला. पंडितजींना नमस्कार करीत तो म्हणाला - "आपणासाठीच मी ही गाडी होऊन आलो आहे. आपण माझ्या गावी चला, माझं आतिथ्य ग्रहण करा. आज आपल्याला माझ्याकडे भोजन केलेच पाहिजे. मला संतोष होईल."

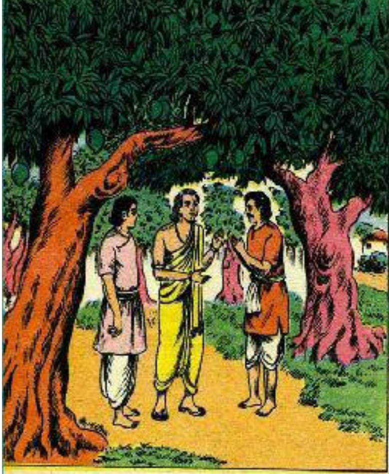
"कां बरं? आज काही विशेष?" पंडितजींनी विचारले.

"दरमहा दशमीच्या दिवशी एकाद्या महापुरुषाचा सत्कार करण्याची आमची रीत आहे. माझ्या या गुणाबद्दल आपल्या देशाच्या राजाने माझे अभिनंदन केले आणि 'सन्मान सुधाकर' अशी पदवी मला बहाल केली. यावेळी आपला सत्कार करायचा मी निश्चय केला आहे. पांडित्याचा बाबतीत आपली बरोबरी करणारा निदान आपल्या देशात तरी कोणी नाही." रामचन्द्र म्हणाला.

पंडितजींनी हसत नकार देत म्हटले - "माझा एक दूरचा नातेवाईक निवर्तला आहे. या महिन्यात कोणाचा सन्मान स्वीकारणे योग्य होणार नाही. कुठल्याही उत्सवात भाग घेणे बरोबर नाही. म्हणून मी येऊं शकत नाही. गैरसमज करून घेऊं नका."

"माझंच दुर्भाग्य ! काय करू? आपणास दुरून पाहिलं, नि धावत-पळत इकडे आलो.

आता शेजारच्या गावातल्या बुद्धिबळपटूला घेऊन येण्याचा प्रयत्न करतो." असे म्हणून रामचन्द्र निघून गेला.

रामचन्द्र गेल्या बरोबर पंडितजी शिष्याला म्हणाले - "घाबरू नकोस. माझा कोणी ही नातेवाईक मेलेला नाही."

जगपतीला काही समजत नव्हतं. त्याची बुद्धि काम करीनाशी झाली. ते दोघे एका आमराईतून जाऊ लागले. इतक्यात मागून एक आवाज आला - "महाराज, मीही आपल्या बरोबर येऊ का?" दोघांनी ही मागे वळून पाहिले.

एक मध्यम वयाचा, हाडकुळा, साधे कपडे घातलेला माणूस तिथं उभा होता.

त्याच्याकडे पहात पंडितजींनी विचारले - "धवल, तू? कसा काय आहेस? इकडे कोठे?"

धवल उत्तर देत म्हणाला - "स्वामी, शेजारच्या गावात शेती-वाडीत काम करण्यासाठी मजुरांची आवश्यकता होती. मला तिथे जाऊन एक महिना झाला. आजच आपल्या गावी परत निघालो आहे. आज तुम्ही भोजनासाठी माझ्याकडे या हेच सांगायला मी इथं आलो. आपल्या बरोबर थोडा वेळ इथं काढीन. जेवायची वेळ झाली की आपण घरी जाऊ."

"मला तुझं घर चांगलं माहीत आहे. तू जा. मी जेवायच्या वेळेला येईन. तुझं काही काम असेल तर करीत बस." पंडितजींनी प्रेमाने सुचवलं.

"स्वामीजी, एक छोटी प्रार्थना आहे. मजुरीच्या गावी जाण्यापूर्वी मी आपला गीतोपदेश ऐकला होता. तो ऐकून माझ्या मनाला अपूर्व शांति लाभली. आपण दर आठवड्याला आमच्या गावी येऊन गीतेवर प्रवचने देतच असता. गेले चार आठवडे मला आपल्या प्रवचनांचा लाभ मिळू शकला नाही. आपल्याला काही अडचण नसेल तर गेल्या चार प्रवचनांचे सार सांगाल?" धवलने विचारले.

पंडितजी म्हणाले - "तर मग चल."

पंडितजींनी मागील चार प्रवचनांचे सार थोडक्यात सांगितले. जगपति आणि धवल दोघे ही ऐकत राहिले. पहाता पहाता भोजनाची वेळ झाली.

जगपतीची कल्पना होती की पंडितजी काही तरी कारण दाखवून भोजनाचे टाळतील. पण या वेळी मात्र असं झालं नाही. ते धवलच्या झोपडीत गेले. चांगलं पोट भरून जेवले. परत येताना पंडितजींनी जगपतीला विचारले - "तुझ्या व्यवहार-ज्ञानाला माझ्या बद्दल काय वाटतं?"

प्रथम तर जगपतीला अमळ संकोच वाटला. पण नंतर गुरूच्या प्रोत्साहनामुळे म्हणाला - "मला वाटतं आपलं व्यवहार-ज्ञान शून्य आहे. चांगली मेजवानी आणि सत्काराचा अव्हेर करून आपण झोपडीतल्या साध्या जेवणाचा स्वीकार केला - हे काय दाखवतं? आपल्याजवळ व्यवहार-ज्ञान मुळिच नाही. अजून आपल्याला ते शिकावं लागेल."

पंडितजींनी शांतपणे निवेदन केले - "महादेवचा उद्देश होता की मी त्याच्या काव्यातील दोष काढून टाकावेत, भूषणची इच्छा होती की मी त्याच्या मुलाच्या गुरूची परीक्षा करावी, रामचन्द्रला 'सन्मान-सुधाकर' पदवी मिळालेली होती. आपल्या पदवीची मर्यादा राखण्यासाठी त्याची इच्छा होती की त्याच्याकडे मी भोजन करावं. कोणी ही प्रयत्नपूर्वक माझ्याकडे आला नाही. ते माझ्यावर अवलंबून नव्हते. मी 'नाही' म्हणालो तर ते दुसऱ्या कोणाकडे जाऊ शकत होते. मोल-मजुरी करणाऱ्या धवलची गोष्ट तशी नाही. माझ्या पांडित्याचा लाभ घेण्यासाठी तो माझ्याकडे आला, प्रेमाने मला घरी बोलवले. त्याला मी गीता-सार सांगितलं. तेच माझं खरं भोजन. त्याच्या झोपडीत पोंचण्यापूर्वीच माझी पोटाची भूक भागलेली होती. धवल सारख्या श्रोत्यांना काही उपदेश देण्यात जे समाधान आहे, ते भोजनात नाही. सामान्य माणसाच्या दृष्टीने विचार केला तर तुझं व्यवहार-ज्ञान ठीक आहे. पण पंडितांपाशी असलं पाहिजे अलौकिक व्यवहार-ज्ञान !"

नित्यानंदाचा प्रामाणिकपणा

अमरावती नगरीत राघवेन्द्र नावाचा एक श्रीमंत माणूस रहात असे. त्याच्याकडे एक नोकर होता - नित्यानंद. तो फार प्रामाणिक होता. घरातील सर्व कामे तर तो करीच, बाहेरच्या कामात ही सर्वांना मनापासून मदत करी.

एक दिवशी केर काढताता पलंगाखाली त्याला चांदीची एक मोहर सापडली. ती त्याने लगेच राघवेन्द्रच्या हातात दिली. राघवेन्द्र नित्यानंदाच्या प्रामाणिकपणावर खुश झाला आणि त्याने ती मोहर त्याला देऊन टाकली.

काही दिवसांनंतर राघवेन्द्रच्या मुलीचा रत्नहार कुठे दिसेनासा झाला. तिने आपल्या वडिलांना ही गोष्ट सांगितली. घरातील सर्व पेट्या व कपाटे धुंडाळली, पण रत्नहार मात्र सापडला नाही. शेवटी राघवेन्द्रने नित्यानंद व इतर सर्व नोकरांना बोलावले व रत्नहाराबद्दल चौकशी केली.

नित्यानंद म्हणाला - "मालक, दोन दिवसांपूर्वी मला न्हाणी-घरात तो हार सांपडला !"

हे ऐकून रागाने राघवेन्द्रने विचारले - "दोन दिवसांपूर्वी तुला हार सापडला, मग आता पर्यंत मला का नाही सांगितलंस? माझ्यापासून ही गोष्ट लपवलीस कशासाठी?"

नित्यानंदने भोळेपणाने उत्तर दिले - "मालक, मला सापडलेला हार मी आपल्याला दिला असता, तर माझ्या प्रामाणिकपणाची प्रशंसा करीत तो आपण मलाच देऊन टाकला असता ना? आपण तर कामात गुंतलेले होतात, म्हणून मी आपणास उगाच त्रास दिला नाही. मी हार आपल्यापाशी ठेऊन दिला."

नित्यानंदच्या या उत्तरावर काय बोलावे हे राघवेन्द्रला कळेना.

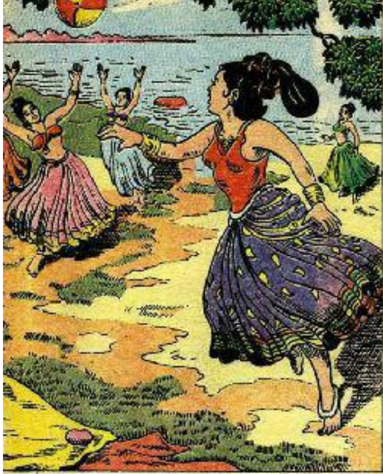

८

(रूपधरच्या साथीदारांनी आपले वचन पाळले नाही. रूपधर पूजेत मग्न असताना मायावीने फूस लावली, अन् त्यांनी सूर्यदेवतेच्या पशूंना ठार केले व शिजवून खाऊन टाकले. त्यांना याबद्दलची प्रचीतीही लगेच मिळाली. समुद्रात मधेच रूपधरची नाव बुडाली अन् रूपधर सोडून बाकी सर्वजण बुडून मेले. एकटा रूपधरच काय तो मोठ्या कष्टाने किनाऱ्यावर पोचू शकला.) - पुढे

त्या देशाच्या शासक राजाचे नाव होते बुद्धिमान. वारुणी ही त्याची कन्या होती. त्या दिवशी पहाटेपहाटेच तिला एक स्वप्न पडले. त्या स्वप्नात तिला दिसलेली तिची मैत्रीण म्हणाली, "अग वारुणी, इतकी आळसलीस कशी? कितीतरी मळके कपडे धुवायचे पडलेत. उद्या लग्न आहे ना तुझं? मळके कपडे घालून लग्नाला उभी रहाणार आहेस? लोक टोमणे नाही मारणार? सकाळ झाल्याबरोबर कपडे धुवायला जाऊ या, चल; मीही येईन तुझ्याबरोबर. आपल्या बाबांना सांगून रथ जोडून तयार ठेव. इतक्या लांबवर कपड्यांचं ओझं घेऊन चालणं कठीण होईल."

वारुणी तावडतोब उठून बसली. तिला दिसले की आता दिवस उजाडत आहे. स्वप्नात पाहिलेले प्रत्यक्षात करून टाकायचा निश्चय तिने केला. आपण कपडे धुवायला

जाणार असल्याबद्दल तिने आपल्या मातेला सांगून टाकले. नंतर ती आपल्या पित्याला भेटायला निघाली. त्याचवेळी राजा बुद्धिमान आपल्या सेनापतीला भेटायला निघाला होता.

"बाबा, मला एक मोठ्ठा रथ हवा. मी नदीवर कपडे धुवायला जाणार आहे, खूप दिवसात कपडे धुतले गेले नाहीयेत. घरात माणसंही खूप जमलीयत. सर्वच जण कपडे धुवून हवे असल्याची मागणी करत आहेत." वारुणी राजाला म्हणाली.

"घे ना, नोकरांना सांगून हवा तो रथ तयार करायला सांग." राजाने संमति दिली.

ताबडतोब रथ व खेचरांची व्यवस्था केली गेली. वारुणी व तिच्या मैत्रिणींनी आवश्यक ती भोजन सामग्रीही बरोबर घेतली. गाडीत बसून हातातला चाबूक खेचरांना मारत वारुणीने ती हाकायला सुरुवात केली. बऱ्याचशा दासीही आपापसात गप्पा मारत रथामागोमाग निघाल्या.

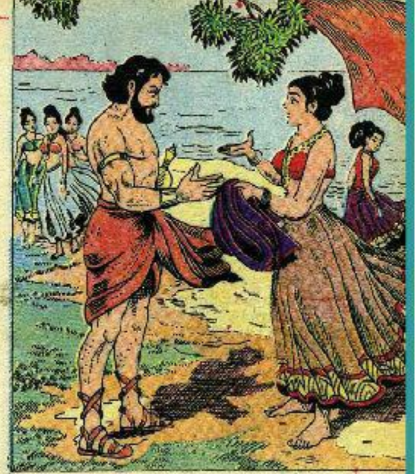
शेवटी सर्वजणी नदीकिनारी पोचल्या. खेचरे मोकळी करून त्यांना चरायला सोडण्यात आले. सर्वजणी गाणी गातगात कपडे धुवू लागल्या. काम संपल्यावर स्नान अुरकून त्यांनी कपडे वाळवले अन् भोजनही केले. नंतर त्यांनी चेंडू खेळायला सुरुवात केली. खेळता खेळता चेंडू अुडून पाण्यात पडला अन् सर्वजणी ओरडू लागल्या.

त्यांच्या आरडाओरडीमुळे रूपधर जागा झाला. झाडीतून बाहेर येअून तो वारुणी व तिच्या सख्यांकडे पाहू लागला. झाडीतून बाहेर पडलेली व धुळीने माखलेली ती आकृती पाहून वारुणीच्या दासी घाबरून गेल्या व भीतीने झाडाझुडुपांमागे जाअून लपून राहिल्या. वारुणी स्वतः मात्र जराही न घाबरता जागच्या जागी तशीच अुभी राहिली.

रूपधर दूरच अुभा राहून मोठ्या विनयाने तिला म्हणाला, "हे सुन्दरी, तू मानवच आहेस की कोणी देवता आहेस, हे [illegible] माहीत नाही. तुझी अुंची अन् सौन्दर्य पाहून तर असं वाटतंय की तू देवताच असावीस;

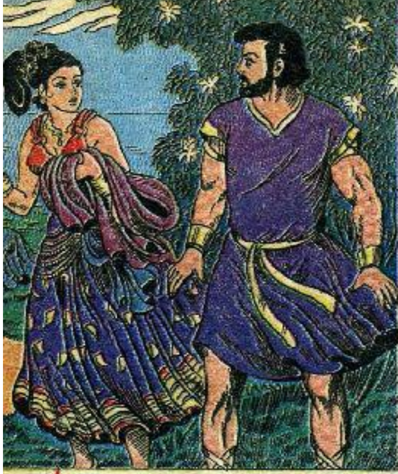
पण मानव असशील, तर तुझ्या जन्मदात्यांना भाग्यवानच म्हणायला हवं. तुझी भावंडंही किती भाग्यशाली! अन् तुझ्याशी विवाह करणाऱ्या भाग्यवन्ताच्या बाबतीत तर काय म्हणू? शब्दात वर्णन करताच नाही येणार. मी आजपर्यन्त अनेक देश हिंडलोय. पण आजवर असलं सौन्दर्य कुठेच पाहिलं नाही. मी आता अत्यन्त दीन अवस्थेत आहे. वीस दिवसपर्यन्त मी समुद्रात अनेक संकटांना तोंड दिलंय. कालच कसाबसा या किनाऱ्यावर येअून पडलोय. हा देश नवाच आहे मला. आता तूच एकटी काय ती माझं रक्षण करू शकशील. माझ्यावर दया कर अन् अंगावर घालायला काही वस्त्र दे. मी आता कोणत्या दिशेला जावं, तेही सांग मला. इतके अुपकार केलेस, तर आभारी होईन मी तुझा."

"तुम्ही तर चांगलेच बुद्धिमान वाटताय मला. सुख केवळ देवच प्रदान करू शकतात, पण आता तुम्ही माझ्या देशात आहात. इथे तुम्हाला अन्नवस्त्राची ददात पडणार नाही. मी आश्वासन देत आहे तुम्हाला. मी तुम्हाला आमच्या नगराचा रस्ता सांगेन. हा पैयासिया देश असून इथला राजा बुद्धिमान याची मी कन्या आहे." नंतर आपल्या दासींना बोलावून वारुणी त्यांना म्हणाली, "एहेरे! भित्र्या भागुबाया ! पळून गेलात? यांना खायला द्या काही अन् त्यांची नदीत

स्नानाचीही व्यवस्था पहा."

दासींनी रूपधरला स्नानाची जागा दाखवली अन् नंतर कपडेही दिले. पाण्यात अुतरून रूपधरने आपले अंग नीट चोळून स्नान केले. अंगावर खूप माती अन् मीठ लागलेले होते. ते सर्व धुवून काढल्यावर त्याने मिळालेले कपडे चढवले. अन् एकाद्या सुदृढ मनोहर मूर्तीसारखा चमचमत तो समोर आला. वारुणीने प्रथम त्याला पाहिले, तेंव्हा तिला तो खूप घाणेरडा अन् कुरूप वाटला होता; पण आता तो एकादा 'स्वर्गातला निवासी' वाटत होता. 'असा पति आपल्याला मिळाला, तर काय छान होईल ! त्याने कायम आपल्याच देशात रहावे' असे

तिला वाटू लागले.

दासींनी यानन्तर रूपधरला जेवण दिले. अन्न पोटात गेल्याला त्याला कितीतरी दिवस झाले होते.

मधल्या वेळात 'आता पुढे काय करावे' याबद्दल वारुणी विचार करत होती. आपण तरुण व अविवाहित आहोत; या देशात आपल्याशी विवाह करायला इच्छुक असे कितीतरी युवक आहेत. अन् आपण त्या सर्वांना नकार दर्शवला आहे. अशा परिस्थितीत हा माणूस आपल्याबरोबर आला तर ते बरं दिसणार नाही. एका अपरिचिताला पति बनवून घेऊन आली, असं म्हणून सर्वजण नावं ठेवतील आपल्याला.

त्यामुळे अशा माणसाला अतिथि म्हणूनही आपणाबरोबर न नेण्याचे तिने ठरवले. अुलट तो स्वतःच पाहुणा बनून आपल्या घरी जावा हेच अुचित होईल असे तिला वाटले.

दासी वाळलेले कपडे गोळा करू लागल्यावर ती रूपधरला म्हणाली, "आता आम्ही निघतो. बाकीच्या लोकांबरोबर तुम्ही गाडीमागे येत रहा. किल्ल्याच्या दारापर्यन्त असेच या. पण माझ्याबरोबर नगरात मात्र प्रवेश करू नका. लोक अुगाच काहीतरी बोलत सुटतील. नगराबाहेरच्या अुद्यानात जरा विश्राम करा. मी पोचल्यानंतर काही वेळ जाअू देअून नंतर सरळ आमच्या वाड्यात प्रवेश करा. पोरंसोरं सुद्धा पत्ता सांगतील तुम्हाला. वाड्यात पोचल्यावर अधेमधे कुठेही न थांबता सरळ आतपर्यन्त या. माझे आईबाबा दिसतील तुम्हाला. निःसंकोचपणे माझ्या आई जवळ जाअून हुशारीने बोला तिच्याशी. तिचं आतिथ्य मागा. तुमची वर्तणुक आवडली, तर तुमचं काम सहज साधून जाईल. राजभवनात माझ्या आईचा शब्द खाली पडत नाही. तुमचं भाग्य चांगलं असेल, तर तुम्हाला आवश्यक ती मदत मिळून जाईल."

यानन्तर वारुणी गाडीत बसली अन् तिने खेचरांना आवाज दिला. गाडी चालू लागली. मागोमाग इतर सर्वही निघाले. बगीचाजवळ

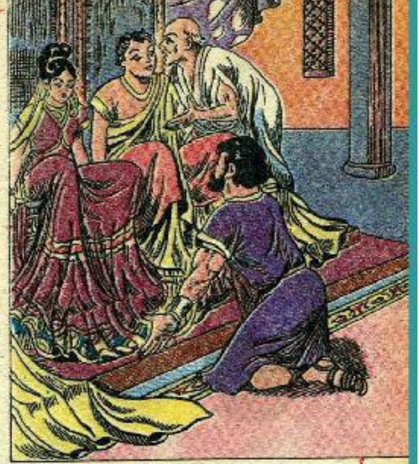
पोचल्यावर रूपधर तिथेच थांबला अन् बाकी सर्व आपापल्या स्थानी गेले. सूर्यास्तानन्तर आपली इष्टदेवता बुद्धिमती हिचे स्मरण करून रूपधर राजभवनाकडे निघाला.

वारुणी घरी पोचल्यावर तिच्या भावांनी धुतलेले कपडे आत नेले. घरात चुली पेटवून स्वयंपाकाचे काम ही सुरू झाल्याचे वारुणीला आढळले.

रूपधरने नगरात प्रवेश केला. अंधारात त्याच्याकडे कुणाचे लक्षही गेले नाही. एक लहान मुलगी भांडी घासताना आढळली; तिला रूपधरने विचारले, "मी एक परदेशी माणूस आहे. मला राजा बुद्धिमानचं घर दाखवतेस?"

"या काका, दाखवते मी. इथं इतरांजवळ असं काही बोलू नका. कारण इथली माणसं परदेशी लोकांकडे संशयाने पहातात. तेंव्हा चुपचाप माझ्या मागे येत रहा."

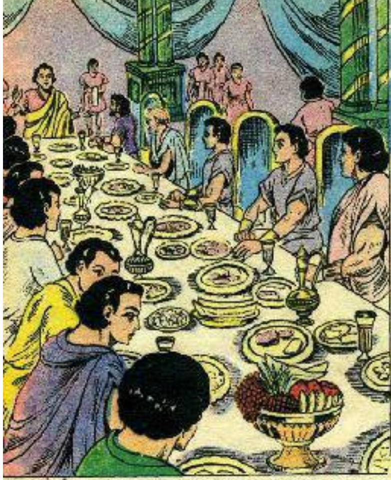
रूपधर त्या मुलीबरोबर राजभवनात पोचला. भवन चांगले भव्य होते. आत प्रवेश करताना त्याला काहीसा संकोच वाटला. बराच वेळ त्या अर्धवट प्रकाशात तिथे काम करणाऱ्या दासींकडे पहात तो अुभा राहिला. नंतर त्याला तिथे एकूण चार एकर जमिनीवर पसरलेली एक फळबाग दिसली. शेवटी आपले धैर्य एकवटून त्याने आत पाअूल ठेवले. वारुणीने सांगितल्याप्रमाणे तो

सरळ आत गेला.

आत एका विशाल मंडपात नगरातले मोठे लोक भोजनासाठी बसलेले होते. रूपधर त्यांच्या बाजूनेच पुढे जात आत पोचला. तिथे त्याला राजा व राणी दोघेही दिसले. राणीसमोर जाअून तिच्यापुढे गुडघे टेकून तो म्हणाला - "महाराणी, मी एक अभागी माणूस आहे. एक शरणार्थी म्हणून आपल्याजवळ आलो आहे. आपण व आपले कुटुंबीय सुखी राहोत ! मला स्वदेशी परत जाण्यासाठी आपल्या मदतीची अपेक्षा आहे."

त्याचे बोलणे ऐकून तेथे अुपस्थित सर्वजण चकित झाले! शेवटी एक वृद्ध माणूस

महाराजांना म्हणाला, "राजा, आपल्या अतिथीला असे जमिनीवर बसवून ठेवल्याने आपल्या प्रतिष्ठेला धक्का लागतोय. तेंव्हा याला आपण स्वतः योग्य आसनावर बसवून भोजन करायलाही बोलव."

बुद्धिमान राजाने स्वतः रूपधरचा हात पकडून त्याला जवळच्या आपल्या थोरल्या मुलाच्या जागेवर बसवले. रूपधरसाठी त्या तरुण राजकुमाराने आपले आसन रिकामे केले व तो स्वतः दुसऱ्या एका आसनावर जाऊन बसला. नंतर सर्वांनी मिळून भोजन केले.

भोजनानंतर बुद्धिमान उभा राहून उपस्थित सज्जनांना म्हणाला, "तुम्हा सर्वांचे भोजन उरकले आहे. आता जाऊन आराम करा. उद्या भल्या पहाटेच पुन्हा भेटू आपण. आपल्या या अतिथीचं तेंव्हा आपण मनोरंजन करू आणि त्याच्या पुढील प्रवासा बद्दल चर्चा करू. याचा देश किती का दूर असेना, त्याला सकुशल तेथे पोचवणं हे आपलं परम कर्तव्य आहे. आपण खूप व्यवस्थित योजना करूनही त्याला पुन्हा कष्ट झेलावे लागले, तर ते आपलं दुर्भाग्यच म्हणावं लागेल. हा मानवरूपात कोणी देवता असला, तरी आपल्याला ही काही नवी गोष्ट नव्हे. देवताही कधीकधी मनुष्य रूपात अवतरतात अन् आपल्याबरोबर भोजनही करतात. मनोरंजनाच्या कार्यक्रमात भागही घेतात ते. हे सर्व बऱ्याच जुन्या काळापासून असंच चालत आलेलं आहे."

हे सारे ऐकल्याबरोबर रूपधर म्हणाला, "महाराज, आपण असल्या काही भ्रमात राहू नका. मी कोणी देवता वगैरे नव्हे, सामान्य मानवच आहे मी; अगणित कष्ट झेललेला माणूस. कदाचित माझ्याइतके कष्ट उपसलेला माणूस या जगात कुठेच नसेल! म्हणूनच यातून माझ्या उध्दारासाठी मला मदत करा. आता माझी एकच इच्छा आहे. माझं ते एकच ध्येय म्हणजे आपल्या देशात परत जाऊन पोचणे; तिथं जाऊन आपली सारी माणसं पाहून मग मरून जाणे ! बास."

त्याच्या बोलण्यामुळे सर्वांना त्याच्याबद्दल सहानुभूती वाटली. ती त्यांनी प्रकटही केली. सर्वजण तेथून गेल्यावर फक्त राजाराणीच काय ते उरले त्या जागी.

राणीने रूपधरकडे निरखून पाहिले. तिच्या लक्षात आले की त्याच्या अंगावरची वस्त्रे तर, आपण आपल्या हातांनी शिवलेली वस्त्रे आहेत. ती विचारू लागली, "बेटा, पहिला प्रश्न मीच विचारते तुला. तू कोण आहेस? कुठून आलायस? ही वस्त्रं तुला कोणी दिली? तू तर म्हणालास की, आपण समुद्रातून वहात या देशात पोचलो?"

आता सम्मोहिनीच्या कैदेतून सुटून या देशच्या समुद्रकिनाऱ्यावर पोचेपर्यन्तची सारी हकीकत त्याने राणीला सविस्तर सांगितली. सत्य न लपवता त्याने हे ही सांगून टाकले की, वारुणीची आपली भेट किनाऱ्यावर कशी झाली अन् तिने कशी आपल्यावर दया दाखवून भोजन व वस्त्रे ही दिली.

सर्व काही ऐकून घेतल्यावर बुद्धिमान रूपधरला म्हणाला, "महाशय, माझ्या मुलीने एक मोठीच चूक केलीय. तिनं तुम्हाला स्वतःबरोबरच इथं आणायला हवं होतं."

"महाराज, तिच्यावर रागावू नका. तिनं तर मला बरोबरच यायला सांगितलं होतं. पण मीच तसं करायला कचरलो." रूपधर बोलला.

"माझ्या मुलीशी विवाह करून इथेच रहायची तुमची इच्छा नसेल, तर उद्या मी तुमच्या प्रवासाची व्यवस्था करून देईन. तुम्हाला सुखरूप रवाना करणं ही माझी जबाबदारी समजतो मी. आमच्या जहाजांसारखी जहाजं अन् उत्तम नाविक या जगात अन्यत्र कुठेच नसतील." राजा म्हणाला.

या बोलण्यात ते गुंतलेले असतानाच राणीने रूपधरच्या झोपण्याची व्यवस्था केली. आपले सर्व कष्ट विसरून रूपधर निद्राधीन झाला.

-क्रमशः

शेजाऱ्याला मदत!

उन्हाळ्याचे दिवस होते. रामपुर गावातील एका झोपडीला आग लागली. आग विझवण्यासाठी शेजार-पाजारचे काही लोक विहिरीतून पाणी काढीत होते, तर काही लोक ते पाणी झोपडीपर्यंत नेऊन आग विझवीत होते. काही लोक जवळच्या तलावातून पाणी आणीत होते.

एवढं सगळं चालू असलं तरी नकुल मात्र लिंबाच्या झाडाच्या छायेत बसून गाणं गुणगुणत होता.

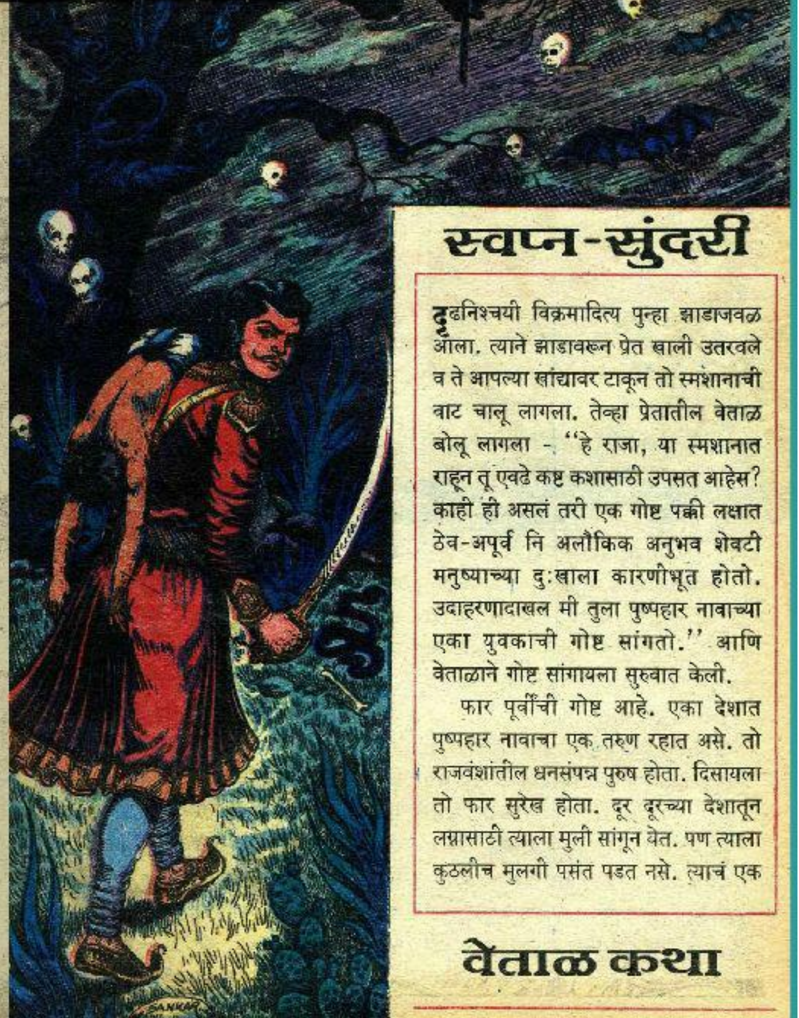
याच वेळी शेजारच्या गावातील एक माणूस तिकडून चालला होता. नकुलकडे पाहून त्याला मोठे आश्चर्य वाटले. त्याने नकुलला विचारले - "कसा माणूस आहेस तू? लोक शेजाऱ्याला मदत करण्यासाठी खपत आहेत, आणि तू मात्र आरामात झाडाच्या सावलीत बसून गुणगुणतो आहेस!"

नकुलने आरामात उत्तर दिले - "मीच तर तो शेजारी आहे. आज माझ्या झोपडीला लागलेली आग जे विझवीत आहेत, त्यांच्याजवळ मी काल थोडे पैसे मागितले होते. त्यावेळी मला कोणी ही मदत केली नाही. आता ही ते काही मला मदत करीत नाहीयेत !"

शेजारच्या गाववाल्याने आश्चर्याने विचारले - "काही तरी बडबड नको करुस. तुझ्या झोपडीला लागलेली आग सर्व जण विझवीत आहेत; ही ते तुला करीत असलेली मदतच नाही का?"

"मुळिच नाही ! आजू-बाजूच्या झोपड्यांना आग लागू नये म्हणून ते स्वतःला मदत करीत आहेत, समजलं?" नकुलने ठणकावले.

स्वप्न-सुंदरी

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य पुन्हा झाडाजवळ आला. त्याने झाडावरून प्रेत खाली उतरवले व ते आपल्या खांद्यावर टाकून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रेतातील वेताळ बोलू लागला - "हे राजा, या स्मशानात राहून तू एवढे कष्ट कशासाठी उपसत आहेस? काही ही असलं तरी एक गोष्ट पक्की लक्षात ठेव-अपूर्व नि अलौकिक अनुभव शेवटी मनुष्याच्या दुःखाला कारणीभूत होतो. उदाहरणादाखल मी तुला पुष्पहार नावाच्या एका युवकाची गोष्ट सांगतो." आणि वेताळाने गोष्ट सांगायला सुरुवात केली.

फार पूर्वीची गोष्ट आहे. एका देशात पुष्पहार नावाचा एक तरुण रहात असे. तो राजवंशांतील धनसंपन्न पुरुष होता. दिसायला तो फार सुरेख होता. दूर दूरच्या देशातून लग्नासाठी त्याला मुली सांगून येत. पण त्याला कुठलीच मुलगी पसंत पडत नसे. त्याचं एक

वेताळ कथा

कारण ही होतं. त्याच्या मनात एक स्वप्न-सुंदरी ठाण मांडून बसलेली होती.

गंधमादन पर्वतीय प्रदेशात एक सरोवर आहे आणि पूर्णिमेच्या रात्री तेथे गंधर्व-कन्या येतात असं पुष्पहारने ऐकलं होतं. आपल्या मनातील स्वप्न-सुंदरीचा शोध घेत तो त्या सरोवरापर्यंत पोचला.

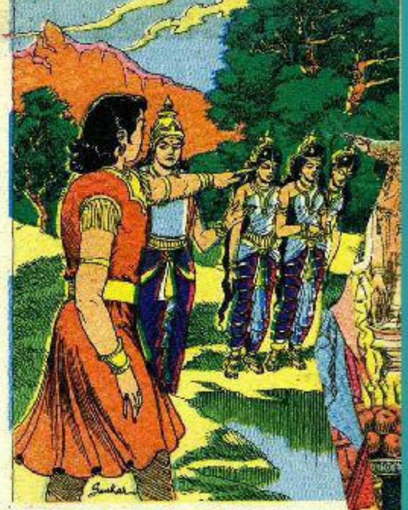
हे सरोवर एका गंधर्व राजाचे होते. त्याच्या सुकन्या नेहमी स्नान करण्यासाठी तेथे येत असत. प्रियवादिका नावाच्या एका राजकुमारीला पुष्पहारने पाहिले. तिला पाहताच त्याला वाटलं की आपली स्वप्न-सुंदरी हीच. तो आपल्या मनातील गोष्ट तिला सांगणार, एवढ्यात तिने सरोवरात उडी मारली व ती अदृश्य झाली.

निराश न होता तो त्या सरोवराच्या परिसरात राहू लागला. तिसऱ्या पूर्णिमेला त्याला प्रियवादिका पुन्हा तेथे आलेली दिसली. तेंव्हा तो स्वतः झाडांच्या आड लपला आणि ती त्याच्या आवाक्यात येताच त्याने तिचा हात पकडला. प्रियवादिकेने जोर लावून आपला हात सोडवून घेतला. तिने पुन्हा सरोवरात उडी मारली नि ती अदृश्य झाली.

तिला शोधून काढण्यासाठी तो सरोवरात उडी मारणारच होता. इतक्यात एक गंभीर आवाज त्याच्या कानावर पडला - 'थांब!' लगेचच गंधर्व राजा, आपल्या एक सारख्या दिसणाऱ्या तीन मुलींसह सरोवरातून बाहेर आला. तो पुष्पहारला म्हणाला - "या तिघी जणी माझ्या मुली आहेत. या तिघींपैकी कोणावर तुझे प्रेम आहे ते सांगशील? तू जर बरोबर उत्तर दिलंस तर माझी ती मुलगी मी तुला देऊन टाकीन."

पुष्पहारने तिघींना एकदा न्याहळून पाहिले. त्या तिघी ही गुलाबाच्या पाकळ्यांसारख्या समानच दिसत होत्या. तो विचार करू लागला की आपण ज्या स्वप्न-सुंदरीला पाहिले, ती या तिघींपैकी कोणती? एकदम त्याला एक कल्पना स्फुरली. तिघींच्या ही उजव्या हाताकडे त्याने निरखून पाहिले. एकीच्या उजव्या हाताचे मनगट अमळ सुजलेले त्याच्या लक्षात आले.

आता आपली स्वप्न-सुंदरी कोणती हे पुष्पहारने ओळखले. त्याने गंधर्व राजाला ती मुलगी दाखवली. गंधर्वराजा त्याच्या बुद्धिमत्तेवर खुश होऊन म्हणाला - "शाबास! तू अगदी बरोब्बर ओळखलंस. माझी कन्या प्रियवादिकेचे ही तुझ्यावर प्रेम बसले आहे. पण माझी एक अट आहे. शांत-गुण हा आम्हा गंधर्वांचा धर्म आहे. तुला या धर्माचे पालन करावे लागेल. कधी रागावून, आपल्या मनावरील ताबा सुटून तीन वेळा तू काही विपरीत केलंस तर ही तुला सोडून स्वगृही परत येईल." असं म्हणून गंधर्व राजाने प्रियवादिकेला तेथे सोडले, व बाकीच्या दोन कन्यांसह तो अदृश्य झाला.

प्रियवादिका लाजेने मान खाली घालून उभी राहिली. पुष्पहारने तेथेच गांधर्व पध्दतीने प्रियवादिकेशी विवाह केला व तिला घेऊन तो आपल्या नगरीत आला.

काही दिवसांनी आपल्या बालपणच्या एका मित्राकडे त्याला पत्नी सह जावे लागले. या मित्राला मुलगा झाला होता. पुष्पहारने आणलेला आहेर मुलाच्या आईच्या हाती दिला व मुलाला उचलून त्याचा एक पापा घेतला.

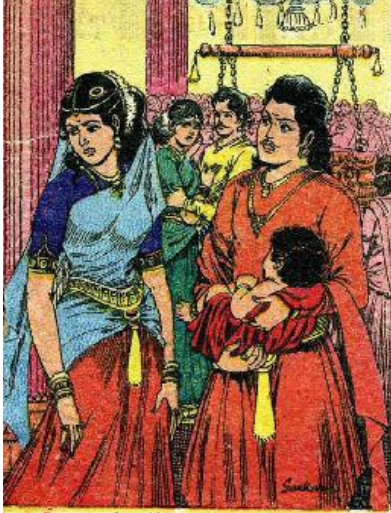
परंतु मुलाला पाहताच प्रियवादिकेने आपले तोंड फिरवले. त्या मुलाबद्दलची घृणा तिच्या चेहऱ्यावर स्पष्ट दिसत होती. ती तत्काळ तेथून निघाली. तेथे असलेले सर्व लोक तिचा हा व्यवहार पाहून आश्चर्यचकित झाले. पुष्पहारला ही फार आश्चर्य वाटलं. घरी पोचताच त्याने तिला विचारले - "छोट्या लेकराला पाहताच तोंड फिरवून तू अशी परत का फिरलीस?"

प्रियवादिका म्हणाली - "त्याला आपल्या मांडीवर घ्यावं असं मला मुळिच वाटलं नाही."

"मी तुला विचारतोय तुला असं का वाटलं नाही?" पुष्पहारने पुन्हा प्रश्न विचारला.

"कारण मी नाही सांगणार !" प्रियवादिकेने स्पष्ट शब्दात सांगून टाकलं. पुष्पहार आपल्यावर नियंत्रण ठेवू शकला नाही नि त्याने प्रियवादिकेच्या गालावर एक चापट मारली.

प्रियवादिकेच्या डोळ्यात अश्रू आले. ती

म्हणाली - "त्या मुलाला पाहताच आपल्याला माहीत नसलेल्या काही गोष्टी मला समजल्या. मोठा झाल्यावर हा मुलगा मोठा दुष्ट होणार आहे. तो अनेकांची हत्या करील आणि शेवटी त्याला फाशी दिली जाईल. अशा पाप्याला स्पर्श करणं मला योग्य वाटलं नाही. आपण मात्र माझ्यावर खूप रागावलात. आपण पहिल्यांदा माझ्यावर हात टाकला हे नीट लक्षात ठेवा."

पुष्पहारला वाटले आपल्या हातून चूक घडली. येथून पुढे सावध राहण्याचा त्याने निश्चय केला. राग आला तरी त्याला सीमेबाहेर जाऊ देऊ नये. तेव्हांपासून तो प्रियवादिकेशी अधिक प्रेमाने व्यवहार करू लागला.

एक महिन्यानंतरची गोष्ट. गावाचा नगराध्यक्ष पुष्पहारचा मित्र होता. पुष्पहारला नगराध्यक्षाच्या मुलीच्या लग्नाला प्रियवादिके-सह जावे लागले.

नगराध्यक्षाने पुष्पहार व प्रियवादिका यांचे मन:पूर्वक स्वागत केले. त्यांना तो विवाह-मंडपात घेऊन गेला. थोड्याच वेळात वर वधूच्या गळ्यात मंगळसूत्र बांधणार होता. या आनंदमय वातावरणात प्रियवादिका अचानक जोर-जोरात रडू लागली. आश्चर्यचकित होऊन सर्व लोक तिच्याकडे पाहू लागले.

तेव्हा पुष्पहारने प्रेमळ स्वरात पत्नीला विचारले - "काय झालं? तू या मंगल वेळी अशी रडते का आहेस?

प्रियवादिका म्हणाली - "काय सांगू नि कसं सांगू? हे वर-वधू एकमेकांना योग्य नाहीत. लग्नानंतर दोघे ही शत्रूसारखे आपापसात झगडत राहतील. ते संसाराचं रणांगण बनवतील !" प्रयत्न करून ही तिला आपले रडणे आवरता येईना.

लग्न-समारंभात उपस्थित मंडळींनी हे बोलणे ऐकले. त्यातील एक जण शेजारच्याला म्हणाला - "बिचारा ! आपल्या बायकोला कह्यात ठेवण्याचं सामर्थ्य नाही याच्यात. कसा तिला गप्प बसवणार?"

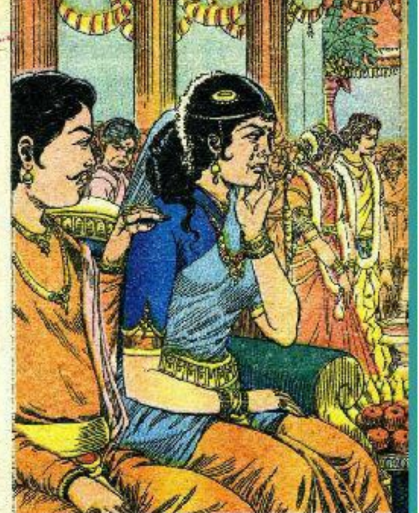
हे त्याचे बोलणे ऐकून जोराने प्रियवादिकेचे खांदे हलवीत चंद्रहार म्हणाला - "रडू नकोस, शांत हो."

प्रियवादिका म्हणाली - "आपण दुसऱ्यांदा माझ्यावर हात टाकलात!" आणि ती लग्न-मंडपातून उठून घरी आली.

या घटनेनंतर पुष्पहार बायकोबाबत फारच सावधान राहू लागला. तिला सोडण्याची तर त्याची इच्छा नव्हती. आता केवळ एक संधी शिल्लक राहिली होती.

आणखी काही दिवसांनी पुष्पहारला आपल्या बायकोला घेऊन काकांच्या घरी जाण्याचा प्रसंग आला. कारण काकांचा मुलगा मरण पावला होता. हा मुलगा जवळ जवळ पुष्पहारच्याच वयाचा होता. त्याची बायको प्रेताजवळ बसून विलाप करीत होती. तिचे रडणे ऐकून सर्वजण शोकमग्न झाले होते. सर्वांच्या डोळ्यातून अश्रू वाहू लागले. अशा दु:खमय वातावरणात प्रियवादिका अेकदम मोठमोठ्याने हसू लागली. सर्व जण तिच्याकडे पाहू लागले. पुष्पाहारने हळूच तिच्या कानात सांगितले - "अशा वेळी हसणं योग्य नाही. घरातील एका तरुणाच्या मृत्यूमुळे सर्वजण इथे दु:खी आहेत." तरी पण प्रियवादिका खदखदा हसतच राहिली. आता पुष्पहारचा आपल्यावरील ताबा सुटला आणि त्याने प्रियवादिकेला जोरात एक गुद्दा मारला.

हसायचं थांबून प्रियवादिका म्हणाली - "जो मेला, तो मोठा भाग्यवान आहे ! एका सम्राटाच्या घरी त्याला नवा जन्म प्राप्त झाला

आहे. अशा भाग्यशाली माणसाबद्दल सर्व जण रडत आहेत याचं मला हसू आलं. बरं, ते सगळं राहू द्या आता. माझ्या वडिलांना दिलेल्या वचनाचा तुम्ही भंग केलेला आहे. आता मी तुमच्या बरोबर राहू शकत नाही." असं म्हणून ती गंधमादन पर्वताकडे जायला निघाली. पुष्पहारने तिला थांबवण्याचा प्रयत्न केला नाही. ती ज्या वाटेने गेली, तिकडे तो निर्लिप्तपणे पहात राहिला.

एवढी गोष्ट सांगून आता वेताळ विक्रमादित्याला म्हणाला - "राजा, जे काही घडलं, त्याबाबत माझ्या मनात काही शंका आहेत. पुष्पहारने गंधर्वराजाच्या अटीचे पालन का केले नाही? प्रियवादिका त्याला सोडून

निघाली, तेव्हा पुष्पहारने तिला अडवले का नाही? पत्नीवरील प्रेम कमी झाले म्हणून का त्याने असे केले? माहीत असून ही माझ्या या शंकांचे समाधान तू न केलेस तर तुझे शिर धडावर राहणार नाही हे तू जाणतोसच."

विक्रमादित्य शंकांचे समाधान करीत म्हणाला - "मानव आणि गंधर्व यांच्यात होणारा विवाह तसा धर्मविरुद्ध आहे. खरे म्हणजे हा विवाह विवाहच नव्हे. पुष्पहारने प्रियवादिकेवर मनापासून प्रेम केले. पण तिच्या स्वभावात तो बदल घडवू शकला नाही. तसेच प्रियवादिका ही आपल्या गंधर्व-स्वभावात काही बदल घडवून आणू शकली नाही. दोघांचे गुण-धर्म एकमेकांविरुद्ध होते. त्याप्रमाणे दोघे ही आचरण करीत राहिले. मनुष्य देवांच्या धर्माचे पालन करू शकणार नाही. स्त्रीवर केवळ प्रेम करून मनुष्य आपले जीवन परिपूर्ण करू शकणार नाही. पुष्पहारने तीन वेळा जेव्हा आपल्या बायकोवर हात उचलला, प्रत्येक वेळी त्याने विचार केला - अशा परिस्थितीत लोकांना माझ्याबद्दल काय वाटत असेल? त्यावेळी प्रियवादिकेच्या वडिलांना दिलेले वचन तो विसरला. गंधर्वकन्या असल्यामुळे प्रियवादिकेजवळ अद्भुत शक्ति होती. आपल्या या शक्तीच्या आधारेच ती कोणाचे ही भविष्य जाणू शकत होती. म्हणून तिला जे योग्य वाटले, ते तिने केले. मी एका मानवाची पत्नी आहे आणि आपल्या काही मर्यादा आहेत हे ती विसरून जात असे. मानव समाजाच्या रीतींचे पालन ती करू शकली नाही. आपल्या दोघांचे गुण-धर्म एकमेकांच्या विरोधी आहेत हे पुष्पहारने जेव्हा जाणले, तेव्हा हे कठोर सत्य त्याला पटले की आपण दोघे पति-पत्नी म्हणून एकत्र राहू शकणार नाही. दोघांचे वैवाहिक जीवन शाश्वत होऊ शकणार नाही. म्हणूनच पित्याकडे निघालेल्या प्रियवादिकेला थांबवण्याचा प्रयत्न त्याने केला नाही."

राजा विक्रमादित्याचे हे समर्पक उत्तर ऐकून वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा झाडावर जाऊन बसला.

आधार : धर्मनंदन पंत यांची एक कथा

योग्याचा सल्ला

गोपी नावाच्या एका तरुणाला गावच्या जमीनदाराकडे एक छोटी नोकरी मिळाली. आता त्याला मुली सांगून येऊ लागल्या. कमला नावाच्या एका छोट्या पण संपन्न परिवारातील मुलीशी त्याचे लग्न झाले.

कमला जेव्हा सासरी आली तेव्हा आसपासच्या संपन्न महिलांकडे पाहून गोपी कडे दागिने, साड्या इत्यादींची मागणी करू लागली. वस्तु न मिळाल्या म्हणजे ती चिडे.

घरातील या अशान्त वातावरणात गोपी त्रस्त होऊन गेला. जमीनदाराकडील कामात ही त्याचे लक्ष लागेना. परिणाम असा झाला की त्याला नोकरीला मुकावे लागले.

एक दिवशी संध्याकाळी गोपी एका योग्याकडे गेला नि म्हणाला - "स्वामी, माझ्या बायकोने माझा छळ मांडलाय. मला जीवनाबद्दल मुळिच आसक्ति राहिली नाही. आपण सिद्ध योगी आहात असं ऐकून आहे. मला एकादा नवा जन्म द्या."

त्याचे बोलणे ऐकून योगी हसत म्हणाला - "बेटा, तुला कोणता जन्म हवा ते तरी सांग."

गोपी काही उत्तर देणार एवढ्यात वाऱ्याने झाडावरील काही फुले त्याच्या डोक्यावर पडली. सुगंध पसरविणारी ती फुलं पाहून गोपी म्हणाला - "स्वामी, मला फुलाचा जन्म द्या." योग्याने गोपीला डोळे मिटायला सांगितले आणि त्याच्या डोक्यावर आपल्या हाताने काही लिहिले. लगेच गोपीला फुलाचा जन्म लाभला. पण त्याच्या मनात निरनिराळ्या शंका येऊ लागल्या. आपण ज्या झाडावर आहोत त्याला कोणी पाणीच घातले नाही तर? अचानक एकाद्या मुलीने आपल्याला तोडले आणि सुकल्यावर आपल्याला उकिरड्यात फेकून दिलं तर?

भयाने त्याचा थरकाप झाला. जोराने

सुशीला गायतोंडे

ओरडत त्याने आपले डोळे उघडले आणि त्याला झाडावर बसलेले एक कबुतर पंख फडफडवीत असलेले दिसले.

गोपी योग्याला म्हणाला - "स्वामीजी, मला फुलाचा जन्म नको. मला पक्षाचा जन्म मिळाला तर बरें होईल !"

योगी म्हणाला - 'तथास्तु' !

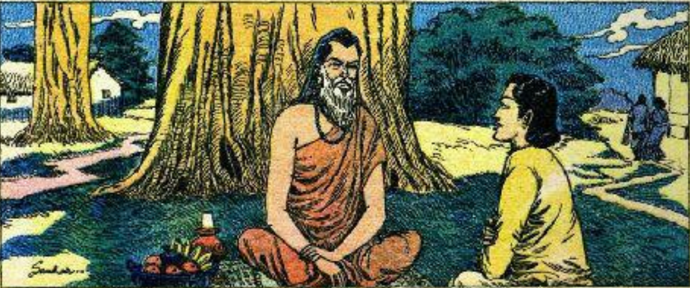
दुसऱ्याच क्षणी गोपी पक्षी बनला. एका शिकाऱ्याने त्याला पाहिले नि त्याच्यावर बाण सोडला. पण शिकाऱ्याचा नेम चुकला आणि बाण एका फांदीवर जाऊन पडला. यावेळी आणखी जोराने ओरडत गोपी म्हणाला - "स्वामीजी, मला हा पक्षाचा जन्म नको. या जन्मात तर संकटावर संकटं दिसताहेत. केंव्हा बाण येऊन शरीरात घुसेल सांगता येत नाही. मला आपला तुम्ही बकरीचा जन्म द्या. आरामात हिरवं-गार गवत खाईन अन् मजेत जीवन जगेन !"

योग्याने प्रेमपूर्वक गोपीच्या खांद्यावर हात ठेवला नि म्हणाला - "बेटा, तुला बकरीचा जन्म मिळाला, तर कसाई लोक तुला सुखाने जीवन जगू देतील का?"

हे ऐकताच गोपीने योग्याच्या पायावर डोके ठेवले आणि म्हणाला - "मी आपला मनुष्य आहे तोच बरा. नको मला दुसरा कोणाचा जन्म !"

गोपीच्या मस्तकावर हात ठेवीत योगी म्हणाला - "पुत्रा, मी तुला फुलाचा जन्म ही दिला नाही, न कबुतराचा. असा जन्म देण्याची शक्ति माझ्यात नाही. मी क्षण भर त्या त्या जन्माची अनुभूति मात्र तुला दिली. निदान आता तरी मनुष्य-जीवनाचा खरा अर्थ समजून घे. जीवनाकडे पाहण्याचा योग्य दृष्टिकोण शीक. मनापासून आपल्या पत्नीत योग्य ती सुधारणा घडवून आणण्याचा प्रयत्न कर. माझी खात्री आहे की तू तिच्यात बदल घडवू शकशील. दुसरी एकादी नोकरी पहा आणि श्रद्धा व निष्ठेने आपले काम कर. मग तुझं जीवन सार्थक होईल. हेच जीवन तुला जगण्यासारखे वाटू लागेल."

गोपीने योग्याला साष्टांग नमस्कार केला आणि संतुष्ट होऊन घराकडे परत आला.

महानगर मुंबई

आलेख : मीरा नायर

चित्रकार : गौतम सेन

ग्रेट ब्रिटनचा दुसरा चार्लस्

पोर्तुगीज राजकन्या कॅथरिन द ब्रॅगान्झा

पाच शतकांपूर्वी जेंव्हा पोर्तुगीज लोक भारतात आले, तेंव्हा आजचे मुंबई शहर ज्या सात बेटांनी मिळून बनले आहे, ती मच्छीमार कोळी लोकांची निरनिराळी सामान्य सात गावे होती. १६६१ मध्ये पोर्तुगीज राजकन्या कॅथरिन द ब्रॅगान्झा हिचा दुसऱ्या चार्लसशी विवाह झाला, तेंव्हा यांपैकी मुंबई हे बेट पोर्तुगीजांनी त्याला आंदण दिले. पुढे बाकीची सहा बेटे ही त्यांना ब्रिटिशांहाती सोपवावी लागली. पुढील काही वर्षात ही बेटे पुलांच्या साह्याने एकमेकांना जोडण्यात आली व लवकरच मुंबई शहर हे भारताच्या व्यापाराची राजधानी बनले.

मुंबईची सात बेटे

मुंबईला एकूण ६४ कि.मी. लांबीचा समुद्रकिनारा लाभला आहे. नैऋत्येला वर्सोवा किंवा वेसावे हे मच्छीमारीचे गाव आहे. मुंबईचे मूळ निवासी असणाऱ्या बहुसंख्य कोळी लोकांची येथे वस्ती आहे. पुरुष लोक समुद्रावरून मासे पकडून आणतात व बायका ते बोटींवरून अुतरवून घेणे, बाजारात नेअून विकणे, वाळवणे इ. कामे करतात. मुंबई या नावावरून प्रसिद्धी मिळालेला 'बॉम्बे डक' किंवा 'बोंबिल' हा येथील मासे खाणाऱ्या लोकांचा आवडता मासा होय.

वर्सोव्यापासून दोन कि.मी. अंतरावर प्रवासी लोकांचा लाडका 'जुहू बीच' नावाने प्रसिद्ध असणारा किनारा आहे. अरबी समुद्राच्या अुसळत्या लाटा व हवेच्या मन्द झुळुका प्रवाशांना आल्हाद देतात. भेळ-पुरी इ. चटकदार खाद्यवस्तूंची हारीने अुभी असलेली दुकाने हे ही येथील एक आकर्षण आहे.

जुहूला हौशी विमान चालकांसाठी एक हवाई-अड्डा आहे. १९३२ मध्ये श्री.जे.आर्.डी. टाटा यांनी आपले पुस मॉथ हे विमान येथे अुतरवले होते. कराची

टाटांनी ज्यातून ऐतिहासिक अुड्डाण केले ते पुस मॉथ

जे.आर्.डी.टाटा

ते मुंबई हे आपल्या देशातील पहिले अुड्डाण होते. टाटा-विमान-सेवेचे नाव नंतर 'अेयर इंडिया' असे झाले.

येथून आणखी दक्षिणेकडे समुद्रकिनाऱ्यावर, वान्द्रा अुपनगराच्या एका टेकडीवर 'माअुंट मेरी' हे चर्च आहे. १६४० मधे पोर्जुगीजांनी ते बांधले होते. दरवर्षी सप्टेंबरमधे येथे मोठा अुत्सव असतो. सर्वधर्मीय लोक अुत्सवासाठी येथे गर्दी करतात.

माअुंट मेरी चर्च

आणि 'हाजी अली दर्गा' तर समुद्रामधल्याच एका खडकावर बनवलेला आहे. पीर अली हजरत बुखारीच्या कबरीवर बनवलेला हा दर्गा ८०० वर्षांचा जुना आहे. हे एक संपन्न व्यापारी असून हज यात्रेला जाण्यापूर्वी यांनी आपली सगळी संपत्ती गरीबांना वाटून टाकली अन् यात्रेहून परतल्यावर समुद्रातल्या या छोट्याशा खडकावर राहू लागले. त्यांच्या निधनानन्तर तेथेच त्यांचे दफन करून भक्तांनी दर्गा बांधला. दर्ग्यावर पोचण्यासाठी असलेला पूल भरतीच्या वेळी पाण्यात बुडत असल्यामुळे फक्त ओहोटीच्या वेळीच तेथे जाता येते.

हाजी अली दर्गा

'मलबार हिल' च्या खाली मुंबईची सुप्रसिद्ध 'चौपाटी' आहे. संध्याकाळी भेळपुरी, पाणी-पुरी इ. अन् हवा खाण्यासाठी हजारो लोक येथे जमतात. जुहू प्रमाणेच चौपाटीलाही विमानोड्डाणाचा इतिहास आहे. बरोबर शंभर वर्षापूर्वी एक वैदिक पंडित शिवकर बापूजी तळपदे यांनी स्वतः बनवलेले विमान चौपाटीवरून अुडवले होते. राईट बंधूंच्याही ४।८ वर्षे अगोदर हे अुड्डाण घडले.

'चौपाटी' नाव अुच्चारल्याबरोबर 'स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध हक्क आहे!' असे ठणकावणाऱ्या लो. बाळ गंगाधर टिळक यांची आपल्याला आठवण येते. दाह-संस्कार केल्याजागी आज चौपाटीवर त्यांचा कांशाचा भव्य पुतळा अुभा आहे. गणेशोत्सवाला सार्वजनिक स्वरूप त्यांनीच दिले. गणपतीच्या लहान-मोठ्या हजारो मूर्ती अनंतचतुर्दशीच्या दिवशी येथे समुद्रात विसर्जित केल्या जातात व चौपाटीवर माणसांचा महासागर गोळा होतो.

विसर्जनासाठी नेण्यात येणारी गणेशमूर्ती

भारताच्या स्वातंत्र्यासाठी झालेल्या अनेक चळवळींना मुंबई नगर साक्षी आहे. इंडियन नॅशनल कॉंग्रेसची स्थापना १८८५ त इथेच झाली. ८ ऑगस्ट १९४२ रोजी 'भारत छोडो' आन्दोलन येथेच सुरू झाले. या दोन्ही घटनांशी संबंधित स्थान 'गवालिया टॅंक' हे होय.

मुंबई नगरात सर्व धर्म, जाती आणि वर्गातिले लोक रहातात, त्यामुळे येथे सर्व धर्मांची प्रार्थनास्थाने बनलेली आहेत. नगराच्या माझगाव भागात मुंबईतल्या जवळजवळ ३००० चिनी नागरिकांसाठी १८० वर्षापूर्वी बनवलेले चिनी मंदिर आजही अस्तित्वात आहे. शहरात एक जपानी मन्दिर व कित्येक यहुदी सिनेगॉग्जही आहेत. पारशांसाठी अनेक अग्यारी (अग्नि मन्दिरे) तर आहेतच.

मुंबईच्या स्टॉक एक्स्चेंज (सट्टा बाजार) कडून संपूर्ण देशाचे व्यापारक्षेत्र संचालित केले जाते. हे देशातील सर्वात जुने स्टॉक एक्स्चेंज होय. प्रथम १८५० मधे सहा दलालांनी एका वडाच्या झाडाखाली बसून याची सुरुवात केली होती. दलाल स्ट्रीटवरील गगनचुंबी इमारत १९७७ मधे बांधली गेली.

आता चला शहराच्या पूर्व समुद्रकिनारी. नगराच्या सर्व गोद्या (डॉक) याच बाजूला आहेत. ससून डॉक, प्रिन्सेस डॉक, अलेक्झांड्रा, इंदिरा (व्हिक्टोरिया) डॉक इ. सर्व गोद्या १८७० व १९७५ च्या दरम्यान बनवल्या गेल्या. मुंबईच्या बंदरावरील जहाजांची गर्दी हटवण्यासाठी एक आधुनिक बंदर बनवण्यात आले आहे. ते म्हणजे न्हावा-शेवा बेटांवर बनवले गेलेले जवाहरलाल नेहरू बंदर.

१४ एप्रिल १९४४ रोजी मुंबई बंदरात एक मोठा स्फोट झाला. खूप दूरवर त्याचा आवाज ऐकू आला. घरांची तावदाने फुटली. काही घरांतून सोन्याच्या लगडी व बिस्किटे येअून पडली. दुसरे महायुद्ध तेव्हा चालू होते. लोकांना वाटले की जपानी बॉम्बवर्षक येअून पोचले आहेत. पण स्फोट झाला होता ब्रिटिश जहाज एस्.एस्. स्टाइकिनवर. हे जहाज कराचीहून आले होते व त्यावर मोठ्या प्रमाणावर स्फोटक पदार्थ लादलेले होते. मालात खूपसा कापूस व करोडो रुपयांचे सोनेही भरलेले होते. जहाजावर अचानक आग लागली व स्फोटक पदार्थांचा स्फोट झाला. मग काय एका जहाजामुळे दुसऱ्याला

मुंबईचे सर्वधर्मीय, सर्व जातीय रहिवासी

आग लागत गेली व समुद्रात अुभी अन्य १४ जहाजेही 'अग्नये स्वाहा' झाली. आग विझवायला २४ बंबांची गरज पडली. जवळजवळ १०,००० मजूर मोडतोड झालेले सामान सहा महिने हलवण्याचा प्रयत्न करत होते. बरीच माणसे जखमी झाली व बरीच मेली.

या महानगरीला स्वप्ननगरी व भारताचे हॉलिवुड असेही संबोधण्यात येते. भारतातील सर्वात मोठा सिनेव्यवसाय इथेच आहे नं!

७ जुलै १८७६ रोजी शहरातील वॉटसन हॉटेलमधे देशातली पहिली फिल्म दाखवण्यात आली. हे स्थान सध्याच्या एस्प्लनेड बिल्डिंगचा एक भाग आहे. गोरेगाव या अुपनगरात कित्येक एकर क्षेत्रावर फिल्मसिटी अुभारण्यात आलेली आहे. तेथे अनेक प्रकारचे सेट कायम स्वरूपात बनवून ठेवण्यात आलेले आहेत. वर्षभर येथे शूटिंग चालूच असते.

चारशे वर्षांचे सौरघड्याळ

मुंबईच्या दक्षिण टोकाला नौसेना भा.नौ.पो. आंग्रेच्या परिसरात ४०० वर्षांचे जुने सौरघड्याळ आहे. घड्याळावर काही मानवी व जनावरांच्या विचित्र आकृति कोरलेल्या आहेत. तीन मीटर अुंचीच्या या घड्याळाचे तोंड समुद्राकडे आहे. पोर्तुगीजांनी ते अशासाठी बनवले की बंदरात येणाऱ्या जहाजांना आपल्या प्रवेशाची वेळ कळावी.

दक्षिण टोकावरच मुंबईचे सुपरिचित 'गेटवे ऑफ इंडिया' आहे. पिवळ्या बेसॉल्ट दगडाने बनवलेले एक महिरपाकार बनवलेले द्वार आहे. अन् अगदी समुद्राला लागून बनवलेले आहे. १९११ मधे ब्रिटनचे सम्राट पंचम जॉर्ज व राणी मेरी हे राजदाम्पत्य भारतात आले. भारतभेटीसाठी येणारे हे पहिलेच राजदाम्पत्य. तेंव्हा त्यांच्या स्वागतासाठी प्लॅस्टर ऑफ पॅरिसच्या साह्याने हे द्वार मोठ्या गडबडीने बनवले गेले. नंतर त्याच स्थानी १९२७ मधे आजचे गेटवे ऑफ इंडिया निर्माण केले गेले.

भारत स्वतन्त्र झाल्यानन्तर इंग्रज सैनिकांची शेवटची तुकडीही याच द्वारातून बाहेर पडून जहाजातून ब्रिटनकडे रवाना झाली.

गेट वे ऑफ इंडिया

हजार रुपयांचा झब्बा

जामनगर मधे दोन मित्र रहात होते - ब्रह्मा आणि भोगी. दोघे ही खूप मेहनत करीत. एक वर्षी दुष्काळ पडला. काम मिळविण्यासाठी दोघे शहरात आले. तेथे त्यांना चांगली कामे मिळाली. दोघांनी ही खूप पैसे मिळवले.

आपल्या गावी जाऊन लोकांना आपलं वैभव दाखवावं असा विचार ब्रह्माच्या मनात आला. भोगीही गावी यायला तयार झाला.

ब्रह्मा भोगीला म्हणाला - "हात हलवीत आपल्या गावी जाणे योग्य होणार नाही. आपल्या मित्र-मंडळींसाठी काही भेटी घेऊन जाऊ या."

जामनगर मधे ब्रह्माचे निदान दहा दोस्त तरी होतेच. म्हणून त्याने निरनिराळ्या दहा वस्तु खरेदी केल्या. त्याला शंभर रुपये खर्च करावे लागले. भोगी ब्रह्माला म्हणाला - "शहरात आपण कसे वैभवात आहोत हे लोकांना समजावं अशी इच्छा असेल तर चांगल्या मूल्यवान वस्तु घेऊन गेलं पाहिजे."

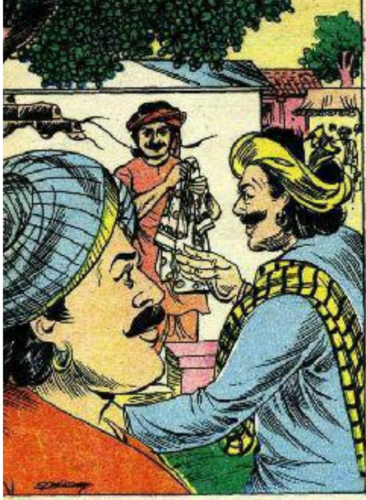
ब्रह्मा फटकन् म्हणाला - "माझ्या ऐपतीप्रमाणे मी आपल्या वस्तु खरेदी केल्या आहेत."

दोघे जण बाजारात भटकत राहिले. एक व्यापारी जोरजोरात ओरडत होता - "अरे बाप रे! एवढ्या मोठ्या शहरात माझा माल खरेदी करणारा श्रीमंत कोणी नाही?"

भोगी व्यापाऱ्याला म्हणाला - "दाखव पाहू तुझा माल."

एक झब्बा दाखवीत व्यापारी म्हणाला - "हे कापड चीनहून आलंय. याच्यावर जे नक्षीकाम आहे ते सोनं नि चांदीच्या धाग्यांनी विणलंय! या झब्ब्यात कुठे कुठे मोती पण दिसतील. माझी किंमत आहे फक्त हजार रुपये!"

कोंडिबा सुरकुले

"झब्याची किंमत हजार रुपये ! आरामशीर जीवन जगणाऱ्या एखाद्या श्रीमंताला दाखव, तो घेईल कदाचित्! असल्या वस्तु नको आणत जाऊस या बाजारात." ब्रह्मा म्हणाला.

पण भोगीला हा सौदा करावासा वाटत होता. व्यापारी एक हजारावरून खाली यायला जरा ही तयार नव्हता. भोगीने आपल्या जवळचे पैसे काढून मोजले. नऊशे रुपयेच होते त्याच्या जवळ. ब्रह्माकडून भोगीने शंभर रुपये कर्जाऊ घेतले नि तो झब्बा खरेदी केला.

आश्चर्य करीत ब्रह्माने विचारले - "एवढ्या भारी किंमतीचा झब्बा तू कोणासाठी खरेदी केलास? आपल्या गावच्या पाटलाला भेट म्हणून देणार आहेस? जरा आठव, त्याने आपल्याला कधी काही मदत केली कां? दुसऱ्या कोणाला देण्याचा विचार असेल, तर तो हा झब्बा घालण्याच्या लायकीचा आहे का हे अगोदर पहा."

भोगी हंसत म्हणाला - "दुसऱ्या कोणासाठी हजार रुपये खर्च करणारा मूर्ख मी नाही. हा झब्बा घालून मी गावात हिंडू लागलो म्हणजे सर्व गावकरी माझ्याकडे पाहून थक्क नाही का होणार?"

"आपले वैभव दाखवण्यासाठी हजार रुपये खर्च करून बसलास! हा घालून तुला असं काय मोठं सुख मिळणार रे? 'यासाठी आपण हजार रुपये मोजलेत' एवढं फक्त तुला आठवत राहील!" ब्रह्माने भोगीला समजून सांगण्याचा प्रयत्न केला.

"ब्रह्मा, तुला सुखाचा उपयोग घेण्याची कला माहीत नाही. दुसऱ्यांसाठी जो खर्च करशील, तो सगळा व्यर्थ आहे. कारण त्यामुळे त्यांचे समाधान कधीच होत नाही. आणि आपल्याला ही काही मिळत नाही. आपण स्वतःसाठी खर्च केला तर आपले सुख वाढते, मन संतुष्ट होते. मी म्हणतो तसं केलंस तर कल्याण होईल बघ तुझं!" भोगीने ब्रह्माला हितोपदेश दिला.

ठरलेल्या दिवशी दोघे जण आपल्या गांवाला जायला निघाले. गावाच्या सीमेवर एक तलाव होता. भोगी स्नान करण्यासाठी तिथेच थांबला. तो ब्रह्माला म्हणाला - "मी स्नान करून हजार रुपयांचा झब्बा घालीन, आणि मगच गावात पाऊल ठेवीन."

ब्रह्मा ताबडतोब गावात गेला आणि सगळ्या भेट-वस्तु देऊन आला. सर्वांनी त्याचा आदर-सत्कार केला आणि भोगी बाबत विचारपूस केली.

ब्रह्मा म्हणाला - "भोगीचं काय सांगू? आपल्या गावात भटकण्यासाठी तो हजार रुपयांचा झब्बा घालून येणार आहे!"

भोगी आल्याची बातमी समजताच काही लोक गावाच्या सीमेवर त्याला भेटायला आले. तोपर्यंत त्याची आंघोळ झालेली होती. हजार रुपयांचा झब्बा पण त्याने आपल्या अंगावर चढवला होता.

गाववाले भोगीच्या अवती-भोवती जमा झाले आणि म्हणाले - "ब्रह्माने आम्हाला सांगितले की तू हजार रुपयांचा एक झब्बा आणला आहस! एवढा मूल्यवान झब्बा कसा असेल ते पहायचंय आम्हाला. एकदा दाखवशील?"

भोगीच्या चेहऱ्यावरचा रंग उडाला. अंगांत घातलेला झब्बा दाखवीत तो म्हणाला - "पहा ना, तोच झब्बा तर मी घातला आहे."

गावकऱ्यांनी निरखून झब्ब्याकडे पाहिलं. त्यांच्यातील एक जण बोलून गेला - "शहरातले लोक मोठे धोकेबाज असतात

असं आम्ही ऐकलं होतं. हा झब्बा, अन् हजार रुपयांचा! भोगी, हा तर अगदीच साधारण दिसतोय. असल्या झब्ब्यासाठी आपल्या गावातला कोणी हजार रुपये कधीच देणार नाही!''

भोगीला मनांतल्या मनात वाईट वाटलं. पण ते लपवीत गंभीरपणे तो म्हणाला - ''यातील सोन्या चांदीचे धागे पहा !'' पण गाववाल्यांवर याचा काही परिणाम झाला नाही. उलट ते म्हणू लागले - ''दिसायला तर हे पिवळे नि पांढरे धागे दिसताहेत, आणि तू ज्याला मोती म्हणतोस, ते तर काचेचे तुकडे ! समज की हे खरेच सोन्या-चांदीचे धागे आहेत आणि यात खरोखरीचे मोती जडवले आहेत. पण त्याचा काय फायदा? तू जोपर्यंत सांगत नाहीस, तोपर्यंत कोणाच्या लक्षात येणार नाही. असला झब्बा शंभर रुपयात शिवून घेता येईल. आता तरी सांग खोटं बोलत आहेस की नाही?''

तेंव्हा भोगी त्यांच्या बरोबर गावात गेला आणि ब्रह्माची साक्ष काढली. ब्रह्माने जेव्हा सांगितले की झब्ब्याची किंमत खरोखरीच हजार रुपये आहे तेव्हां सर्व जण एका सुरात त्याला म्हणाले - ''तू बरोबर होतास आणि व्यापाऱ्याने भोगीला फसवलं याकडे मुळिच लक्ष दिले नाहीस!''

''नाही, नाही. यात ब्रह्माची काहीच चूक नाही. ब्रह्माकडून अगोदरच तुम्हाला माझ्या झब्ब्याबद्दल समजले होते. म्हणून तुम्ही काही तरी भव्य-दिव्य कल्पना केलीत. अगोदर काही माहीत नसतं तर माझा हा झब्बा नक्कीच तुम्हाला आवडला असता.''

हजार रुपयांचा झब्बा घालून भोगी गावात कित्येक मंडळींना भेटला. काही लोकांनी त्याला त्याच्या चपलांबद्दल विचारले, तर काहींनी त्याच्या हातातल्या छडीबद्दल! काही लोक म्हणाले - भोगी शहरात जाऊन खूपच बदलला आहे. दुसरे काही म्हणाले - याच्या मिश्या जमीनदाराच्या मोठ्या मुलाच्या मिश्यांसारख्या दिसताहेत. पण नाही, आणि त्याने स्वतःच एक-दोन जणांना विचारले - ''माझा झब्बा कसा वाटला तुम्हाला?'' त्यांनी उडत उडत उत्तर दिले - ''बरा आहे, पण त्यात विशेष असे काही नाही.''

दोन दिवस गावात राहिल्यानंतर दोन्ही मित्र शहराकडे परत निघाले. दोघांना ही जाणणाऱ्यांपैकी काही लोकांनी ब्रह्माला सल्ला दिला - ''बाबारे, भोगीला नीट संभाळ हं!'' नंतर भोगीकडे पाहून ते म्हणाले - ''हे बघ, मेहनत करून मिळवलेला पैसा वायफटपणे खर्च करू नकोस. ब्रह्मा कसा शहाणा आहे, त्याच्या सल्ल्याप्रमाणे वागून आपल्याला सुधार.''

रस्त्यात भोगी ब्रह्माला म्हणाला - ''आपल्या गावचे लोक मोठे स्वार्थी आहेत. तू त्यांना भेटी दिल्यास, म्हणून त्यांनी तुझी तोंड भरून तारीफ केली. मी केवळ स्वतःसाठी खर्च केला, म्हणून त्यांनी माझा अपमान केला. मी पुन्हा कधी ही या गावात पाऊल ठेवणार नाही!''

ब्रह्मा हसत म्हणाला - ''तू तर स्वतःलाच अजून नीट ओळखलं नाहीयेस, गाववाल्यांच्या बद्दल तू कसलं काय जाणतोस? हजार रुपयांचा झब्बा काय तू स्वतःसाठी खरेदी केला होतास? मुळिच नाही, दुसऱ्यांनी आपली प्रशंसा करावी म्हणून! जर स्वतःसाठी खरीदला असतास, तर तो घालून तुला आनंद वाटला असता. त्याच्या किंमतीचा अंदाज करण्यात खरं म्हणजे कुणाची काही चूक नव्हती, तू उगाचच त्यांच्या बद्दल गैरसमज करून घेतलास. हजार रुपयांचा झब्बा घालून लोकांकडून आपली तारीफ तुला ऐकायची होती. यापेक्षा त्यांना काही छोट्या वस्तु दिल्या असत्यास तर त्यांनी तुझी तारीफ केली असती. आपली प्रशंसा ऐकण्याचीच तुझी इच्छा होती, तर हा अधिक सोपा मार्ग होता. जरा नीट विचार करून पहा, तू दुसऱ्यांसाठी काही केलं नाहीस, उलट त्यांना स्वार्थी म्हणत आहेस!''

भोगीला आता आपली चूक समजली. समाजात कसे वावरावे हे त्याच्या लक्षात आले. त्याने ब्रह्माला धन्यवाद दिले.

आता नको युद्ध!

कमलपुर मध्ये राजा कमलध्वज राज्य करीत असे. त्यांच्या मुलाचं नाव शूरध्वज, आणि मुलीचं शालिनी. शूरध्वज आपल्या नावाप्रमाणे शूर-वीर होता. तो सर्व विद्या व कलांमध्ये प्रवीण होता. पराजित होणं जणू त्याला ठाऊकच नव्हतं. त्याचं नाव काढताच शत्रु थरथरू लागत.

कमलध्वजाने शूरध्वजाला युवराज बनवलं आणि स्वत: नाममात्र राजा बनून राहिला. राजा शालिनीसाठी योग्य वराचे संशोधन करू लागला. हे समजल्यावर शूरध्वज पित्याला म्हणाला - "माझ्या बहिणीचा विवाह एकाद्या महावीराशीच झाला पाहिजे. माझा जो पराभव करील, त्याच्याशी तिचा विवाह होईल."

राजा म्हणाला - "तुझा विचार योग्यच आहे. पण हे युद्ध तुझ्याशी नव्हे, अन्य एकाद्या वीरा बरोबर होईल."

शूरध्वजाला वडिलांचं म्हणणं पटलं नाही. त्याला युद्धात जो पराभूत करील, त्याच्याशीच शालिनीचे लग्न होईल असा त्याने हट्ट धरला. त्याने तशी घोषणा ही करवली.

काही दिवस त्याच्याशी सामना करायला कोणी ही राजकुमार पुढे सरसावला नाही. शूरध्वजला आपण जिंकू शकू असा कोणाला विश्वास नव्हता. पण शेवटी श्यामल देशाचा राजकुमार वायुवर्मा शूरध्वजला पराजित करून शालिनीशी विवाह करण्यासाठी पुढे आला.

राजाला वाटलं की वायुवर्मा सर्व दृष्टींनी शालिनीला योग्य पति आहे. शालिनीला पण तसंच वाटलं. पण शूरध्वजला युद्धात पराभूत करण्याची अट होती. या युद्धासाठी एक मुहूर्त निश्चित करण्यात आला.

परंतु युद्धाच्या आदल्या दिवशी एक दुर्घटना घडली. राजकुमारी शालिनी जेव्हा राजोद्यानात हिंडत होती तेव्हा काही दुष्टांनी तिला पळवून नेले.

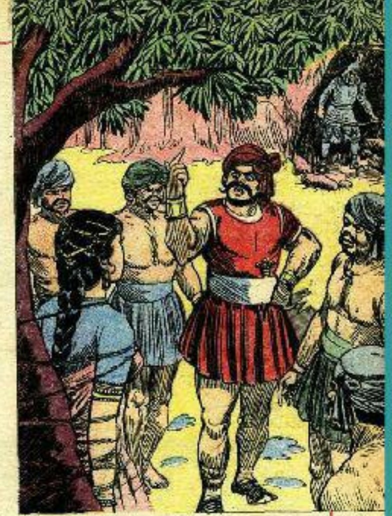
शूरध्वजाने वायुवर्माला बोलावून सांगितलं - "माझ्या बहिणीचं काही दुष्टांनी अपहरण केले आहे. तिचा शोध घेण्यासाठी मी निघालो आहे. आपलं युद्ध आता नंतर होईल."

"तिचा शोध करायला मी पण तुझ्या बरोबर येतो. त्या दुष्टांना मारूनच टाकीन." वायुवर्मा म्हणाला.

दोघे जण आपली शस्त्रे घेऊन निघाले. प्रथम ते राजोद्यानात गेले. जरा बारकाईने पाहिल्यावर बदमाश लोक शालिनीला कुठल्या दिशेला घेऊन गेले हे त्यांच्या लक्षात आलं. बुद्धिमती शालिनी आपण वेचलेली फुलं रस्त्यात टाकत गेली होती. फुलांचा मागोवा घेत दोघे ही जात राहिले. राजधानीपासून बरंच दूर गेल्यावर त्यांना झाडाखाली बसलेला एक योगी दिसला.

पुढे रस्त्यावर फुले दिसेनात. कदाचित् शालिनी जवळची फुले संपली असतील असा विचार करून दोघे जण योग्याकडे आले आणि त्यांनी त्याला विचारलं - "योगीवर, एकाद्या स्त्रीला जबरदस्तीने इकडून कोणी घेऊन गेलं का?"

योगी म्हणाला - "होय, चार धष्ट-पुष्ट माणसं एका बाईला घेऊन जात होती, हे

मी पाहिलं. ते तिला जंगलाच्या बाजूला घेऊन गेले."

जंगलाकडे जाणाऱ्या त्या रस्त्यावर एक गुहा होती. गुहेपासून काही अंतरावर त्यांना एक फूल दिसले.

वायुवर्मा म्हणाला - "दुष्टांनी शालिनीला या गुहेत लपवलेलं दिसतंय. मी जाऊन तिला सोडवून आणतो!"

"नको, नको. तू इथंच बाहेर थांब." असे म्हणत शूरध्वजाने म्यानातून तलवार उपसली आणि त्याने गुहेत प्रवेश केला.

तो आत गेला अन् गुहेचे मुखद्वार एका विशाल शिलेने बंद झाले.

गुहेच्या बाहेर उभ्या असलेल्या वायुवर्माने

अशोक पवार

एका स्त्रीचा आर्त स्वर ऐकला. ज्या दिशेने हा स्वर आला, तिकडे वायुवर्मा जात राहिला. काही अंतर चालून गेल्यावर वायुवर्माने शालिनीला एका झाडाला बांधून ठेवलेले पाहिले. आणि चार धिप्पाड माणसे तिला धमकावत होती. त्यांचा नायक शालिनीला म्हणत होता - "अग वेडे, तुला सोडवण्यासाठी जो वीर आला होता, त्याला माझ्या सेवकांनी गुहेत बंद करून ठेवले आहे. आता तर तुला माझ्याशी लग्न केलेच पाहिजे. आता कोणी तुझे रक्षण करू शकणार नाही."

वायुवर्मा तलवार उपसून त्या नायकावर तुटून पडला. हे पाहून चारी जणांनी एकवटून त्याच्याशी सामना दिला. थोडा वेळ ते त्याच्याशी लढत राहिले, पण जेव्हा त्यांच्या लक्षात आले की वायुवर्मापासून आपले रक्षण करणे कठिण आहे, तेव्हा ते जंगलात पळून गेले. वायुवर्माने शालिनीला बंधन-मुक्त केले आणि तिला घेऊन तो गुहेजवळ परत आला.

त्याच वेळी काही अरण्यवासी तेथे आलेले होते. त्यांच्या मदतीने त्याने गुहेच्या द्वारावरील शिला दूर सारली आणि आत बंद असलेल्या शूरध्वजाची सुटका केली.

शूरध्वज आणि वायुवर्मा शालिनीसह राजधानीत परत आले. राजाने पुरोहिताला बोलवले आणि वायुवर्मा व शालिनी यांच्या विवाहाचा शुभ-मुहूर्त काढायला सांगितला. शूरध्वज म्हणाला - "युद्धात माझा पराभव केल्यानंतरच हा विवाह होऊं शकेल. ते दुष्ट लोक शालिनीला घेऊन गेले नसते, तर आतापर्यंत युद्ध होऊन गेलं असतं !"

"तुझं युद्ध आज झालं. मला मुक्त करण्यासाठी वायुवर्माने तुझ्याशी युद्ध केले नि तो जिंकला पण! आता नको युद्ध !" शालिनी म्हणाली.

शूरध्वजाने लज्जित होऊन मान खाली घातली. त्याला माहीत नव्हतं की शालिनीचं अपहरण हे केवळ एक नाटक होते. आणि ते घडवून आणले होते राजा आणि शालिनीने!

महाभारत

नारदांच्या प्रयाणानन्तर धर्मराजाने राजसूय यज्ञाबद्दल आपल्या बंधूंशी चर्चा केली. राजसूय यज्ञ सफलतेने पूर्ण झाला तर युद्ध सुरू होईल, मोठ्या प्रमाणावर जीवहत्त्या होईल अशी भीती एका बाजूला होती, तर दुसरीकडे हा यज्ञ केल्याने दिव्यलोक प्राप्तीची आशाही होती. 'आता काहीही होवो, पण यज्ञ करायचाच' असा निर्णय शेवटी त्याने घेतला.

हा निर्णय म्हणजे धर्मराजाला एक व्यसनच होऊन बसले. सदा सर्वकाळ तो त्याबाबतच विचार करू लागला. राजसूय यज्ञासाठी करावयाचे प्रयत्न या विषयावरच तो सभेत बोलू लागला. राजसूय यज्ञ करण्याची आपली योग्यता आहे किंवा नाही - याबद्दल तो मन्त्रीगणांना विचारू लागला.

"महाराज, राजसूय यज्ञ करायला आपण सर्वतोपरी योग्यच आहात; तो विजयपूर्वक पूर्ण करून आपण सम्राट म्हणून राज्यशकट उत्तम तऱ्हेने हाकू शकाल !"मन्त्र्यांनी अभिप्राय व्यक्त केला.

मन्त्र्यांच्या प्रोत्साहनामुळे धर्मराजाने आपला निर्णय आणखी दृढ केला. 'माझे भाऊ बलशाली आहेत. शत्रु-राजांना जिंकून ते त्यांच्याकडून कर वसूल करू शकतील. सर्व परिस्थिती अनुकूल अशीच आहे.' असा विचार त्याच्या मनात येऊ लागला. पण 'युद्धाला तोंड लागले तर अनेक माणसे मारली जातील' असा विचार करायलाही तो तयार नव्हता. तरीही त्याला इतके मात्र

वाटत होते की, याबाबत कृष्णाचा विचार घेणंच अुचित होईल.

धर्मराजाने ताबडतोब द्वारकेला निरोप पाठवला व कृष्ण काही लोकांना बरोबर घेअून इन्द्रप्रस्थाला आला. अुचित आदर-सत्कार, खुशालीची चौकशी इ. झाल्यावर धर्मराज कृष्णाला म्हणाला, "कृष्णा, राजसूय यज्ञ करायची माझी प्रबळ इच्छा आहे. शिवाय माझे अन्य हितचिंतकही सर्वजण मला प्रोत्साहन देत आहेत. पण राजसूय यज्ञ करण्यासाठी खूप शक्ती व सामर्थ्याची आवश्यकता आहे. इतकं सगळं माझ्या एकट्याच्या आवाक्यातलं नव्हे. इतरांचा सल्लाही पूर्णतः विश्वसनीय वाटत नाहीय. मला तुझा सल्ला हवा, कृष्णा ! तू 'नको' म्हणालास तर नाही करणार मी यज्ञ. बोल, तुझं काय मत आहे?"

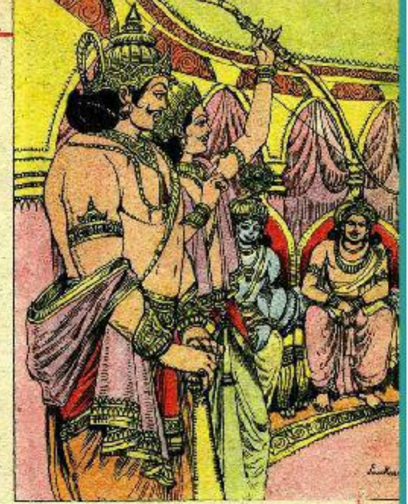
कृष्ण अुत्तरला, "धर्मराज, कोणत्याही दृष्टिकोनातून पाहिलं, तरी राजसूय यज्ञ करायला तू पूर्णतः योग्य असाच आहेस. तुला सर्व ज्ञान आहे. पूर्वी परशुरामाने क्षत्रीय वंशाचं निर्मूलन केलं. इक्ष्वाकु वंशाचे राजे हेच खरे क्षत्रीय आहेत. कालक्रमाने ते पुढे एकूण एकशे एक वंशात वाढले. या सर्वांना पराजित करून जरासन्ध सम्राट बनला. तो महाबलवान असून घमेंडखोरही आहे. त्याला जिंकणं म्हणजे अशक्य कार्य होय. त्याचा सेनापती आहे शिशुपाल. पश्चिमेकडचा राजा भगदत्त हा तुझ्या पित्याचा मित्र आहे. तरीही तो जरासंधाच्या सेवेत आहे. त्याच्या पक्षात आणखीही कित्येक बलवान राजे आहेत. त्या जरासंधाला त्रासूनच तर आम्ही द्वारकेला निघून गेलो अन् तिथलेच रहिवासी झालो. जरासन्ध जिवन्त असेपर्यन्त तुमचा राजसूय यज्ञ सफल होणार नाही. प्रथम त्याचाच काटा काढायला हवा."

कृष्णाचे बोलणे ऐकून धर्मराज थंडच झाला! तो कृष्णाला म्हणाला, "प्रत्येक राजा स्वतःसाठी सुखसाधनं जमवण्यातच मग्न आहे. आपलं साम्राज्य स्थापायचा विचार कोणीच करत नाहीय. कुणाचा तसा अुद्देश असला, तरी तो अंमलात आणणं सोपं नव्हे. मीही आपला हा विचार सोडून देतो आता. भविष्यात माझ्या वंशात हा याग करणारा कोणी तरी निपजेल अशी आशा बाळगून मी समाधान मानीन. जरासंधाला तूही तोंड देअू शकला नसशील, तर आम्ही बिचारे काय पराक्रम दाखवणार? आम्ही तर तुझ्याच बळावर अवलंबून ना?"

परन्तु भीमाला आपल्या वडीलबंधूचे बोलणे मान्य नव्हते. तो म्हणाला, "सुरुवातीला हातपाय गाळणारे, पुढे काहीच मिळवू शकणार नाहीत. आपला पराजय आपण मानणाऱ्याला विजय कसा बरं मिळेल? आपल्याला अुपाय सांगायला कृष्ण तर आहेच अन् वर माझा अन् अर्जुनाचा पराक्रम ! बलवानावर जय मिळवणं हाच खरा विजय !"

'काही अुपायाने जरासन्धाला मारता येईल' असे कृष्णही म्हणाला. परन्तु धर्मराजाचाच धीर होत नव्हता. तो कृष्णाला म्हणाला, "तुला आणि माझ्या दोन नेत्रांसमान असलेल्या भीमार्जुनांना साम्राज्याच्या आशेनं जरासंधाशी लढायला पाठवू नाही शकणार मी. तुम्ही त्याला जिंकू शकणार नाही. मला राजसूय यज्ञ मुळी करायचाच नाही."

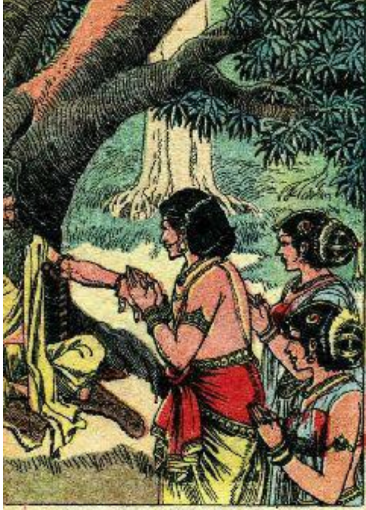
अर्जुन यावर म्हणाला, "जो कसला प्रयत्नच करत नाही, त्याचा जन्म व्यर्थ होय." तो पुढे असेही म्हणाला, "मग

माझ्याजवळचं गांडीव धनुष, अक्षय भाता आणि रथ या वस्तु शत्रुसंहारासाठी नव्हेत, तर कशासाठी आहेत?"

आता धर्मराजाला जरासंधाची माहिती जाणून घ्यायची अुत्सुकता वाटू लागली. कृष्ण जरासंधाबद्दल सांगू लागला -

बृहद्रथ नावाचा एक राजा मगध देशाचा शासक होता. तो इन्द्रासारखा होता. त्याच्याजवळ तीन अक्षौहिणी सैन्य होते. काशीराजाच्या दोन जुळ्या राजकन्यांशी त्याचा विवाह झाला. पण खूप काळपर्यन्त तो संतानहीनच राहिला. त्याने यासाठी केलेल्या पूजाअर्चा व्यर्थ झाल्या. तेंव्हा सन्तानप्राप्तीची इच्छा धरून आपल्या दोन्ही

पत्नींसह तो तपस्येसाठी बाहेर पडला.

वनात एका आंब्याच्या झाडाखाली चण्डकौशिक नावाच्या एका तपस्व्याशी बृहद्रथाची भेट झाली. हा एक अुत्तम तपस्वी होता. त्याचा वंश होता गौतम. बृहद्रथाने या तपस्व्याची निष्ठापूर्वक सेवा केली.

चण्डकौशिक एके दिवशी म्हणाला, "पुत्रा, दीर्घकाळपर्यन्त माझ्या सेवेत मग्न आहेस. तुझ्या सेवेने तृप्त झालोय मी. बोल, काय हवंय तुला?"

"स्वामी, मी खूप प्रयत्न केले, पण अजून संतानहीनच आहे. शेवटी विरक्त होअून तपस्या करायला इथे आलो मी. आता माझी इच्छा काय असणार?" राजा बृहद्रथ लीनतेने म्हणाला.

त्याच क्षणी एक पिकलेला आंबा चण्डकौशिकच्या मांडीवर पडला. ते फळ ताबडतोब राजाच्या हवाली करत तो म्हणाला, "राजा, तुला पुत्र नक्की होणार. आता तू आपल्या राजधानीला परत जा."

ते फळ घेअून दोन्ही राण्यांसह बृहद्रथ नगरात परतला. दोन्ही पत्नींवर सारखेच प्रेम असल्याने त्याने फळाचे दोन भाग करून दोघींना दिले. फलस्वरूप दोघीही एकाच वेळी गर्भवती झाल्या.

योग्य समयी दोघींना निरनिराळी मुलेही झाली; पण दोन्ही मुलांची शरीरे अर्धी अर्धीच होती. दोन्हींना एक डोळा, एक हात, एक पाय, एक कान, अर्धे तोंड, अर्धे नाक असे अवयव होते. ही विकृत मुले पाहून राण्या घाबरून रडू लागल्या. तेंव्हा दायांनी ती मुले अुचलून नगरात जमलेल्या कचऱ्यात टाकून दिली.

त्या प्रान्तात जरा नावाची एक राक्षसी रहात असे. ती या दोन अर्धशिशूंना घेअून जाण्यासाठी आली व चुकून ती दोन्ही शरीरे तिने एकत्र पकडली. त्याबरोबर ते दोन्ही भाग एकमेकांना चिकटून एक संपूर्ण बालक तयार झाले व ते जोराने रडू लागले. त्याचे रडणे ऐकून राण्या व राजा अंतःपुरातून धावत बाहेर आले.

हा शिशु राजवंशातला आहे हे जाणून जरेने मानवी रूप धारण केले व ते बालक राजाहाती सोपवत तिने बालकाची इत्थंभूत हकिकत जाणून घेतली. दोन्ही राण्या मोठ्या खुशीने मुलाला घेअून गेल्या व प्रेमाने त्याचा सांभाळ करू लागल्या.

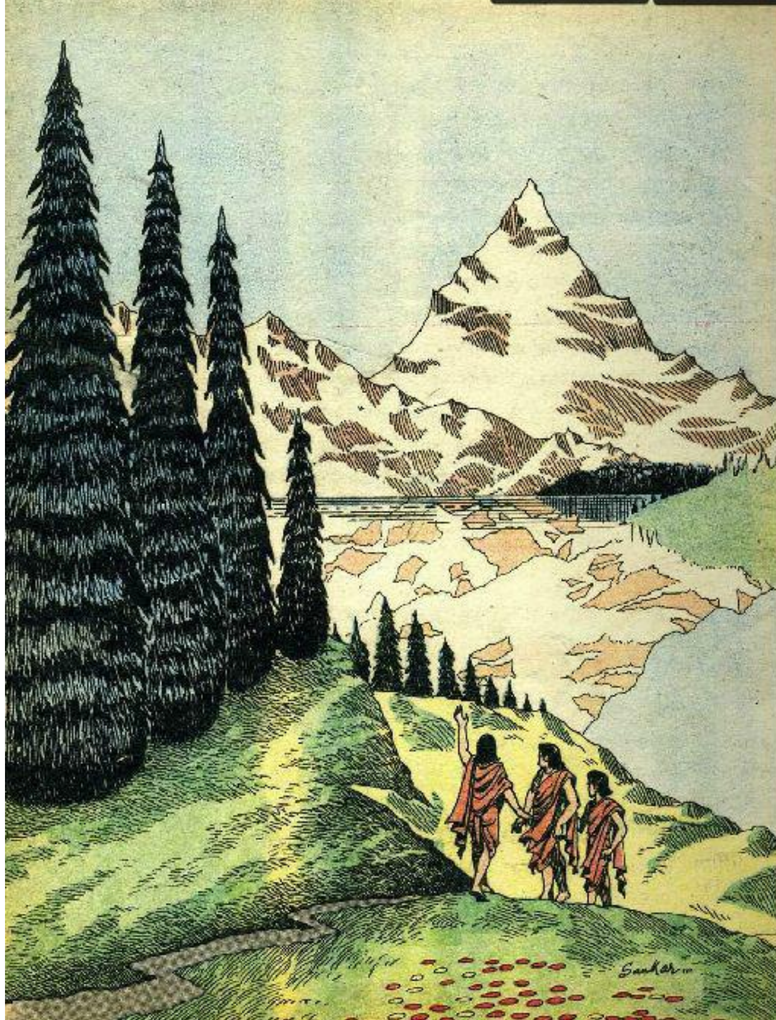
बृहद्रथाने या पुत्राचे नाव ठेवले जरासंध. मुलाचा जन्मोत्सव दर वर्षी साजरा केला जावा अशी घोषणाही त्याने केली. जरासंध मोठा झाला. तो असामान्य शूरवीर गणला गेला. कित्येक राजांना त्याने पाणी पाजले. युद्धात त्यांना पराजित केले.

कृष्णाने कंसाला मारल्याची वार्ता कळली, तेंव्हा जरासन्धाने मथुरेवर आक्रमण केले. कारण कंसपत्नी जरासंधाच्या कन्या होत्या.

कृष्ण धर्मराजाला म्हणाला, "राजा, जरासंध कोणत्याही अस्त्रानं वा शस्त्रानं मरू शकणार नाही. पण भीम त्याला मल्लयुद्धात सहज मारू शकेल. माझ्या बोलण्यावर विश्वास असेल, तर भीमार्जुनांना माझ्या बरोबर पाठव."

"बाप रे ! तू हे काय बोललास कृष्णा! तुझ्याशिवाय आम्हाला आधार तरी कोणाचा आहे? तू जर जरासंधाला मारायचे मनावर घेतले असशील, तर तो मेलाच, असे मी समजतो. तुझा संकल्प असेल, तर माझा राजसूय यज्ञ निष्कंटक पार पडेल. तू बरोबर असशील तर भीमार्जुनांहातून होअू शकणार नाही, अशी गोष्टच नाही. आता तुम्ही तिघंही निघा आणि विजयश्री घेअून सक्षेम

परत या.'' धर्मराज म्हणाला.

कृष्ण व भीमार्जुन ब्राह्मणवेषात इन्द्रप्रस्थाबाहेर पडले. पद्मसरोवर, कालकूट, गंडकी, महाशोण पार करून पूर्वकोसल, मिथिला या नगरांतून पूर्व दिशेकडे प्रवास करत राहिले. मगधदेशात पोचल्यावर गोरधगिरीवर चढून त्यांनी राजधानी पाहून घेतली. नगराला घेरून किल्ल्यांसारखे पाच पहाड होते. यामुळेच त्याचे नाव 'गिरिव्रज' पडले होते. गिरीव्रजाला घेरून असलेल्या पहाडांपैकी चैत्यका नावाच्या पहाडावर तीन भेरी होत्या. कोणी परकीय नगरप्रवेश करू पहातील, तर या भेऱ्या आपोआप मोठ्याने वाजू लागत. म्हणूनच प्रथम तेथे जाऊन भीमार्जुनांनी त्या भेऱ्याच फोडून टाकल्या. परन्तु त्या प्रान्ताच्या नगरद्वारावर सशस्त्र सैनिक तैनात केलेले होते. म्हणून त्या बाजूने नगरात प्रवेश न करता ते चैत्यक पर्वतावर चढले, नगराचा तट पार करून त्यांनी नगरप्रवेश केला.

यावेळेपर्यन्त जरासंधाला 'आपले काही तरी वाईट होणार' असा भास होऊ लागला होता. त्यामुळे स्नान उरकून शांतीसाठी तो पूजेत मग्न झाला. इतक्यात कृष्ण व भीमार्जुन माळ्याकडे गेले व जबरदस्तीने त्याच्या हातातून फुलांचे हार हिसकून त्यांनी ते आपल्या गळ्यात घातले; शरीरभर चन्दन चोपडले व ते ब्राह्मणवेषात जरासंधाकडे गेले.

खरेखुरे ब्राह्मण समजून जरासंधाने त्यांचे चांगले स्वागत केले. परन्तु त्यांनी तो सत्कार स्वीकारला नाही. ते मौन राहिले.

कृष्णाने भीमार्जुनांकडे निर्देश करून जरासंधाला इतकेच सांगितले की, ''राजा, या दोघांनी मौन-व्रत धारण केलेलं आहे. मध्यरात्रीनंतरच ते तुझ्याशी काही बोलतील.''

''ठीक आहे तर. मध्यरात्रीनन्तरच मी यांचा सत्कार करीन.'' असे म्हणत जरासंधाने त्या तिघांना यज्ञशाळेकडे रवाना केले.

क्रमशः

'चांदोबा'च्या बातम्या

वाढदिवसाची भेट

साधारणपणे मुलांना त्यांच्या जन्मदिवशी भेटी मिळतात. नातेवाईक व मित्र-मंडळींकडून या भेटी मिळतात. या भेटी स्वीकारताना त्यांच्याकडे पाहून कधी कधी खूप आनंद होतो. केरळातील कॅनॅनूर जिल्ह्यातील तालिपरंबा येथील पंधरा वर्षांच्या प्रवीणला आपल्या वाढदिवशी मिळालेली एक भेट पाहून मोठे आश्चर्य वाटले. ही भेट-वस्तु काय होती माहीत आहे? त्याने स्वत: रचलेल्या कवितांचा संग्रह! आपल्या कविता प्रकाशित होणार आहेत हे प्रवीणला माहीत होतं, पण त्या इतक्या लवकर प्रकाशित होतील अशी त्याला अपेक्षा नव्हती. सामान्यत: मुले गोष्टी लिहितात, कविता करतात आणि प्रकाशित करण्यासाठी वृत्त-पत्रिकांकडे पाठवितात. परंतु पुस्तकाच्या स्वरूपात छापलेल्या कविता फार कमीच आढळतात. तालिपरंबाच्या केन्द्रीय विद्यालयात दहावीत शिकणारा प्रवीण हिंदी व संस्कृत मध्ये कविता रचतो.

तबला-वादन-पटु

आकाशवाणी वरील संगीत कार्यक्रमात भाग घेण्याची संधि मिळण्यासाठी निदान सोळा वर्षांचे वय असावे लागते. पण आकाशवाणीच्या अधिकाऱ्यांनी बारा वर्षांच्या दीपक मेहताची संगीत-प्रतिभा पाहून हा नियम मोडला व त्याला बी ग्रेड दिली. दीपकने सहा वर्षापूर्वी स्वत:च तबला वाजवायला सुरुवात केली. नंतर त्याला शिकविण्या साठी शिक्षक नेमण्यात आले. आता तो तबला-वादनातील सगळे बारकावे शिकला. त्याने 'नॅशनल टॅलेंट स्कॉलरशिप' मिळवली. वयाच्या विसाव्या वर्षापर्यंत त्याला ही मिळणार आहे. 'झी टी.व्ही.' दीपकवर एक डाक्युमेंटरी तयार करणार आहे.

बुद्धिबळनिपुण भारतीय बालिका

ब्राझील मधील सावलोरेंको येथे १० ते १४ या वयोगटातील बालक-बालिकांसाठी एक 'वर्ल्ड यूथ चेस फेस्टिव्हल' आयोजित केला होता. त्यात भारता-तर्फे ७ मुलांमुलींनी भाग घेतला. यात दिल्लीच्या टानिया सचदेव नावाच्या मुलीचं वय फक्त आठ वर्षे आहे. 'इंटरनॅशनल चेस फेडरेशन' ने या स्पर्धेत भाग घेण्यासाठी टानियाला प्रोत्साहित केले. फेडरेशनचे अध्यक्ष म्हणाले - "भारताच्या या बुद्धिबलनिपुण बालिकेला या बुद्धिबळ स्पर्धेत भाग घेण्यासाठी पाठविताना मला फार आनंद होत आहे." तिची प्रशंसा करीत एशियन फेडरेशनचे अध्यक्ष म्हणाले - "टानिया चे या खेळातील कौशल्य अप्रतिम आहे. असे नैपुण्य क्वचितच अन्यत्र पहावयास मिळेल.

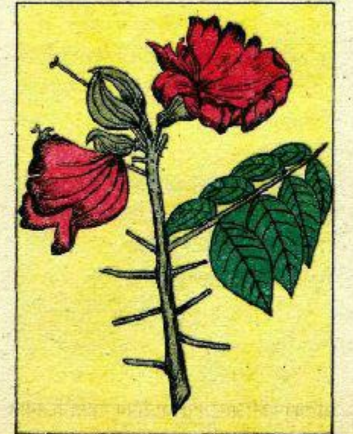
ट्यूलिप

सर्वप्रथम १९८० मध्ये ट्यूलिप वृक्ष आफ्रिकेतील अंगोलाहून श्रीलंकेत आणला गेला असे म्हणतात. नंतर तो भारतात आला. आता ट्यूलिप वृक्ष जगात सर्वत्र आढळतो. महाराष्ट्रातील समुद्र-किनारी भागात ट्यूलिप विशेषेकरून दिसतात. उत्तर भारतात हा वृक्ष वर्षभर हिरवागार दिसतो, तर दक्षिणेत उन्हाळ्यात याची पाने झडतात.

याची गर्द हिरव्या रंगाची पाने एकमेका समोर असतात. थंडीच्या दिवसात या वृक्षावर हिरव्या रंगाच्या सुरेख नाजुक कळ्या येतात. फांद्यांच्या कोपऱ्यातून घंटेच्या आकाराची फुले झुपक्याने फुलतात. सप्टेंबरपासून मे महिन्यापर्यंत या झाडावर फुले दिसतात. उन्हाळ्यात या झाडांवर फळे दिसतात. फळे लांबडी व टोकदार असतात. हळू हळू या वृक्षाचा विस्तार होत राहतो. ट्यूलिपचे लाकूड मऊ असते, त्यामुळे त्याचा विशेष काही उपयोग होत नाही.

इंग्रजीत या झाडाला 'स्कार्लेट बेल' म्हणतात, कारण फुले लाल रंगाची व घंटेच्या आकाराची असतात. ट्यूलिपच्या कळ्या दाबल्या की त्यातून पाण्याचे थेंब बाहेर पडतात. म्हणून इंग्लिश मधे या झाडाला 'फाउंटन ट्री' ही म्हणतात.

वनस्पति-शास्त्रात याचे नाव आहे 'स्पातोडी कांपा तुलाहा'. फुले घंटेच्या आकाराची असतात, यावरूनच हे नाव पडले. हा मुख्यत: अलंकारिक वृक्ष आहे.

आपल्या देशातील ऋषि-मुनि : ११

पराशर

कल्माषपाद नावाचा राजा शिकारीसाठी जंगलात गेला. रस्ता चुकून तो जेव्हा डोंगरावरील अरुंद वाटेने चालला होता, तेव्हा वसिष्ठ ऋषींचा पुत्र शक्ति समोरून येत होता. राजाने त्याला रस्त्यातून दूर हटायला सांगितले. शक्ति म्हणाला - 'तू बाजूला हो आणि मला जाऊ दे.'

यावर राजा संतापला. त्याने एक बाण सोडला नि शक्तीला मारून टाकलं. मरता मरता शक्तीने शाप दिला - "तुझा हा व्यवहार माणसाला शोभेसा नाही. तू जनावरासारखा वागतो आहेस. आता तुला पहिल्यांदा जे जनावर दिसेल, त्याची लक्षणे तुझ्यात उतरतील."

एवढ्यात राजाला जंगलाच्या वाटेने जाणारा एक वाघ दिसला. दुसऱ्याच क्षणी राजा वाघाप्रमाणे डरकाळ्या फोडीत आवेशात येऊन शक्तीवर तुटून पडला आणि त्याला गिळून टाकले. मग त्याने राक्षसाचे रूप धारण केले व पुढे निघाला.

शक्ति मुनींची पत्नी अदृश्यन्ती गर्भवती होती. परंतु बारा वर्षे झाली तरी ती प्रसूत झाली नाही. आसपास राहणारे मुनि सांगत - अदृश्यन्तीच्या गर्भात असलेला शिशु वेद-मंत्रांचे अध्ययन करीत आहे. नंतर जेव्हा मुलाचा जन्म झाला तेव्हा त्याचे नाव ठेवण्यात आले 'पराशर'. कपिल, पुलस्ती आदि गुरूंजवळ त्याने शिक्षण घेतले.

आपल्या वडिलांना एक राक्षसाने गिळले हे जेव्हा आईकडून पराशरला समजले तेव्हा तो संतापला. आणि सर्व राक्षस-जातीचा संहार करण्यासाठी त्याने एक यज्ञ आरंभिला. हे समजल्यावर पराशरचे आजोबा वशिष्ठ अन्य मुनींसह त्याच्याकडे आले. त्यांनी नातवाला यज्ञ थांबवायला सांगितले. पराशराने यज्ञ तर थांबवला, पण यज्ञकुंडात अग्नि धगधगत होता. तो तसाच सोडून देणं इष्ट नव्हतं. म्हणून पराशरने त्या अग्नीला गिळलं आणि हिमालयाच्या उत्तर दिशेला फेकून दिलं.

हिमालयात कधी कधी अग्नि प्रज्वलित झालेला दिसतो. आणि तो जंगलांना जाळून टाकतो. असा समज आहे की पराशराने जो अग्नि फेकून दिला, त्यामुळेच हिमालयातील बर्फाचे पाणी होते!

तुम्हाला माहीत आहे का?

१. कोणत्या पक्षाला शांतीचे चिन्ह मानले जाते?
२. ब्रिटनची सर्वप्रथम महिला प्रधान मंत्री कोण?
३. ग्रहात सर्वात मोठा ग्रह कोणता?
४. साप डोळे उघडे ठेवून का झोपतो?
५. राजस्थानातील कोणता पक्षी सापांना खाऊन टाकतो?
६. 'प्रार्थना-चक्र' कोठे आहे? त्याचा उपयोग कोण करतात?
७. जपान मधील पुष्पालंकरण कलेचे नाव काय?
८. जगातील सर्वात अधिक लांबीची भिंत कोणती?
९. 'एफेल टॉवर' कोठे आहे?
१०. थर्मामीटर मध्ये कोणत्या द्रवाचा उपयोग करण्यात येतो?
११. अमेरिकेचे पहिले अध्यक्ष कोण?
१२. टेलीफोनचा शोध कोणी लावला?
१३. कोणत्या सणाला 'रंगांचा उत्सव' म्हणतात?
१४. जगातील सर्वात प्राचीन धर्माचे नाव कोणते?
१५. प्रथम श्रीलंकेचे नाव काय होते?
१६. जगातील सर्वात उंच मिनार कोणता?
१७. भारतीय नागरिकत्व स्वीकारलेल्या कोणत्या विदेशी स्त्रीला नोबेल पारितोषिक मिळाले?
१८. बॅडमिंटन हा खेळ कोठे सुरु झाला?
१९. महात्मा गांधी सर्वांना हाताने बनविलेल्या कापडाचा उपयोग करण्यास सांगत. ते कापड कोणते?
२०. दिल्ली जवळून वाहणारी नदी कोणती?

उत्तरे

१. कबुतर.
२. मार्गारेट थॅचर.
३. गुरु ग्रह.
४. कारण त्यांना पापण्या नसतात.
५. कंकण पक्षी (बॅस्टर्ड) (बाज)
६. तिबेटांतील बौद्ध.
७. इकेबाना.
८. चीनची भिंत.
९. फ्रान्स मधील पॅरिस शहर.
१०. पारा.
११. जॉर्ज वॉशिंग्टन.
१२. अलेक्झांडर ग्रॅहॅम बेल.
१३. होळी.
१४. हिन्दू धर्म.
१५. सिलोन.
१६. दिल्ली येथील कुतुबमिनार.
१७. मदर तेरेसा.
१८. भारतात.
१९. खादी.
२०. यमुना.

सून चांगली, नि सासू पण !

नागोर गावात पौरव रहात असे. त्याच्या लग्नानंतर एक आठवड्या भरात आषाढ महिना सुरू झाला. आषाढात सासूने सुन-मुख पहायचं नसतं; म्हणून पौरवने आपल्या बायकोला माहेरी रवाना केलं.

आषाढ संपून श्रावण मास सुरू होताच पौरवचे वडील त्याला म्हणाले - "दक्षिणा घेऊन तू शास्त्रींच्या घरी जा. तुझी आई पण तुझ्या बरोबर येईल. मग दोघेजण सूनबाईच्या माहेरी जा आणि तिला इकडे घेऊन या."

पौरवच्या आईने थाळीत एक शेर तांदूळ, दोन केळी, थोडंसं मीठ आणि काही चिंचा ठेवल्या. ताट घेऊन पौरव शास्त्रीजींच्या घरी गेला. ताटात दक्षिणा नाही हे त्यांच्या लक्षात आलं. त्यांना थोडासा राग ही आला. पण तो प्रकटपणे न दाखवता शास्त्रीजी म्हणाले - "अरे पौरव, अर्धा तास चांगला मुहूर्त नाही. तोपर्यंत मागे परसात ठेवलेल्या तुरी घरात आणून टाक. अर्धा तास मी पंचांगाला शिवणार सुद्धा नाही. तुला सासुरवाडीला जाण्यासाठी चांगला मुहूर्त मग मी तुला सांगेन!"

पौरव बिचारा करणार काय? मुकाट्याने परसात गेला आणि कामाला लागला. त्याच वेळी शास्त्रीबुवांची बायको पूजेची उपकरणी स्वच्छ करण्यासाठी तेथे आली.

पौरवला पाहून शास्त्रीण बाई म्हणाल्या - "बायकोला घेऊन आलास म्हणजे ती सासूची सेवा करील असं बघ हं. माझी पण सून आहे, काय सांगू तिचं? तिला तर माझी मुळिच पर्वा नाही."

पौरव काही बोलणार एवढ्यात शास्त्रीजींची सून स्वयंपाक करता करता. बाहेर आली. ती म्हणाली - "सासूबाई, अहो, घरातली भांडणं चव्हाट्यावर का मांडायची?"

थोडा वेळ दोघी जणी अरे-तुरे वर येऊन बोलत राहिल्या. उद्या आपल्या घरात ही अशीच दृश्ये दिसू लागतील अशी पौरवला चिंता वाटू लागली.

आपलं काम उरकून पौरव शास्त्रीजीं कडे आला. ते त्याला म्हणाले - "पौरव, मुहूर्त तर काढलाय मी. पण वरलक्ष्मी व्रताच्या वेळी शास्त्रीजींना त्यांची दक्षिणा ही दिली पाहिजे." शास्त्रीजींनी रागाने त्याला सूचना दिली.

दुसऱ्या दिवशी निश्चित मुहूर्तावर पौरव आईला घेऊन सासुरवाडीला आला. विहीण बाईंनी केलेल्या सुरेख पाहुणचारावर आई खुश झाली. आई नि मुलगा सुनेला घेऊन आपल्या घरी आले.

पौरवच्या जीवनात आता आनंदी-आनंद पसरला. त्याची बायको घरातल्या सर्व कामात तरबेज होती. सासू सुनेवर बेहद्द खुश! ती नवऱ्याला म्हणे - "चांगली मुलगी असली म्हणजे घरात जिथं बसावं, तिथं छान आरामशीर जीवन जगावं - असं म्हणतात. पण मुलगी आपली कुठ असते? मुलगी म्हणजे परक्याचं धन! परमेश्वराच्या कृपेने सून सख्ख्या मुलीसारखी माझी सतत काळजी घेत असते."

पौरवच्या आईची बहीण लक्ष्मी नव्या सुनेला पाहण्यासाठी रामापुरहून आली. सुनेनं मावशी बाईंची चांगली सेवा केली नि सिद्ध केलं की सासू करीत असलेली

कुमुद डिके

प्रशंसा योग्यच आहे.

आपली ताई सुनेच्या इतकी आहारी गेलेली पाहून लक्ष्मीला घरात आपल्याला स्वातंत्र्य नसल्यासारखं वाटू लागलं.

घरी जायला निघाली तेव्हा लक्ष्मी बहिणीला म्हणाली - "ताई, मला तुझी दयाच येते. नवरा आणि मुलगा यांनी तुझ्याबद्दलचा विचार सोडूनच दिल्यासारखा दिसतोय. सुनेची तारीफ सतत चालू असते. मला तर वाटतंय या घरात तुला काहीच स्थान नाही!"

बहीण गेल्यावर पौरवची आई याच गोष्टींचा विचार करू लागली. त्या विसरून जाण्याचा तिने प्रयत्न केला, पण व्यर्थ ! तिच्या कानात बहिणीचं बोलणं दुमदुमत राहिलं. स्नान, भोजन, शेतावर जाणं इत्यादि सर्वांबाबत बाप नि मुलगा सुनेशीच बोलत. हे सर्व पाहून मनातल्या मनात ती चिंता करू लागली. तिला वाटू लागलं, आपण सगळीकडे डावलले जात आहोत.

अशात कपडे धुऊन आणणारी परटीण गौरी एकदा तिच्याकडे आली. पौरवची आई तिच्याशी काही बोलणार, एवढ्यात ती म्हणाली - "आता या वयात घरातल्या बारीक-सारीक गोष्टीत तुम्ही का उगाच लक्ष घालताय आजी? राम-नामाचा जप करा आणि शांतपणे पडून रहा. सून सगळं काही पहात आहे."

गौरीचं हे बोलणं ऐकून सासूला वाटलं - आपण तर घरात कोणीच नाही. तिला फार दुःख झालं. हळू हळू तिच्यात बदल घडून येऊ लागला. घरातील सर्व जबाबदारी तिने आपल्यावर घेतली. सुनेच्या प्रत्येक कामात ती दोष काढू लागली. यामुळे सासू व सून यांच्यात भांडणे होऊ लागली. दोघी एकमेकींचे दोष काढू लागल्या. घरातील शांततेचं वातावरण नष्ट झालं. दोघी पौरव जवळ एकमेकीं बद्दल तक्रार करू लागल्या. बिचाऱ्या पौरवची स्थिति दयनीय झाली. त्याच्या जीवनातील आनंद नष्ट झाला.

सासू-सुनेची ही भांडणं पौरवला असह्य झाली, शेताची रखवाली करण्याचे निमित्त

पुढे करून तो रात्रं-दिवस बाहेरच राहू लागला. पौरवच्या वडिलांच्या लक्षात सर्व गोष्टी आल्यावर ते मुलाला म्हणाले - "तुझी मावशी येऊन गेल्यापासून आई बदलली आहे. तिला चांगला धडा शिकवला पाहिजे. मी सांगतो तसं कर. तू सर्व बाबतीत आपल्या बायको वरच विश्वास ठेवतोस असं नाटक कर. आईवर वारंवार रागवीत जा." आणि मग मुलाने काय काय करावे ते सर्व वडिलांनी समजाऊन सांगितले.

त्या दिवशी पौरव शेतावरून घरी आला तेव्हा आईने सुनेबद्दल तक्रार करायला सुरुवात करताच नाराज होत तो म्हणाला - "सून सगळं आयतं खायला देतीय, तुझी सेवा करतीय आणि तू? तू फक्त तिच्या उखाळ्या-पाखाळ्या काढती आहेस. तुला स्वतःला सुख नाही, आणि आम्हाला ही कोणाला तू सुखाने राहू देत नाहीस. आमचं इथं रहाणं तुला पसंत नसलं तर सांग, आम्ही नवरा-बायको दुसरीकडे रहायला जातो. मला आपल्या इस्टेटीतलं काही नको आहे !"

आता पौरवची आई एकदम भडकली आणि नवऱ्याकडे जाऊन म्हणाली - "खरं आहे, बायको आली नि आई गेली ! मी गुळासारखी झाले, आणि ती साखर !" मुलगा जे काही बडबडला ते सारं तिने नवऱ्याला ऐकवलं.

पौरवचे वडील बायकोला घेऊन मुलाकडे आले आणि म्हणाले - "बघ, बायकोला

ताब्यात ठेवणं तुला जमत नसलं तर चालू लाग तिला घेऊन. आई बद्दल चकार शब्दाने काही बोललास तर याद राख!''

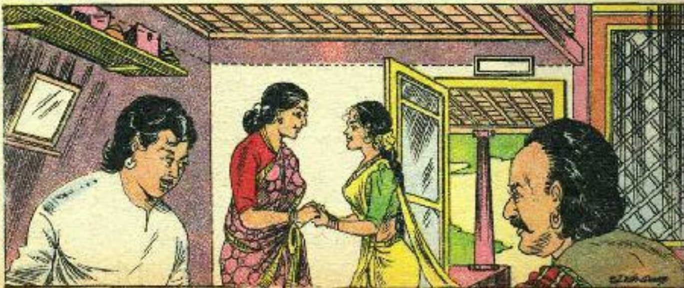
पौरवची आई खुश होत म्हणाली - ''असं याला जरा ताळ्यावर आणा. बायकोच्या नादाने हा फार बिघडत चाललाय अलिकडे!''

व्यंगाने हंसत पौरव आईला म्हणाला - ''आई, बाबा तुझं ऐकनात, तर मी माझ्या बायकोचं ऐकतो ! तिच्या संरक्षणाची जबाबदारी माझ्यावर आहे की नाही? बाबा जे म्हणतील त्याला तू होकार देतेस, आणि मी मात्र आपल्या बायकोचं म्हणणं ऐकू नये असं तुला का वाटतं? मी बायकोकडे दुर्लक्ष करावं असं तुला का वाटतं? नवरा नि बायको एकोप्याने राहिले तरच कुटुंबात शांति नांदेल ना? आपला सासूचा अधिकार कोणी तरी हिसकाऊन घेतलाय अशा भ्रमात आहेस तू.''

आता आपली चूक आईच्या लक्षात आली. उदास होऊन म्हणाली - ''बेटा, माझ्या बहिणीने माझ्या सुखात विष ओकले. मला वाटू लागलं की माझ्या घरात माझा काहीच अधिकार राहिला नाही. पण खरं पाहिलं तर माझी सून आईसारखं माझ्यावर ही प्रेम करते. सासू म्हणून जो अहंकार माझ्यात होता, त्यामुळे मी आंधळी बनले!''

जवळच उभ्या असलेल्या सुनेने सासू-सासऱ्यांचे पाय धरले. ती म्हणाली - ''मी लहान तोंडी मोठा घास घेऊ इच्छित नाही. त्याचं असं आहे - आई ओरडली म्हणजे म्हणतात ती मुलीला सन्मार्गावर आणीत आहे, सासू ओरडली की ती सुनेला सतावीत आहे असं म्हणतात. सासू रागाऊन काही म्हणाली, तर मला वाटतं त्यात आपलं कल्याणच आहे. माझ्या दृष्टीने सासू आईसारखी आहे.''

यानंतर सास्वा-सुना एकोप्याने आनंदात राहू लागल्या. सर्व लोक म्हणू लागले - ''सासू-सून असावी तर अशी ! सून चांगली, नि सासू पण !''

खोडकर पिशाचिनी

धनपुर गावात रामेश आणि सोमेश यांच्या झोपड्या शेजारी-शेजारी होत्या. ते दोघे जानी दोस्त होते. दोन्ही झोपड्यांमध्ये एक जांभळांचे झाड होते. या झाडाभोवती त्यांनी एक पार बनविला होता. वेळ मिळाला की दोघे जण पारावर गप्पा मारीत बसत.

एक दिवस पारावर बसून दोघांच्या गप्पा-गोष्टी चालू होत्या. रामेश म्हणाला - ''सोमेश, केव्हा तरी आपण लखपती होऊ आणि छान हवेल्या बांधू. पण मधे भिंत नसेल हं. तेव्हा ही हे जांभळांचे झाडच मधे असेल आणि आपण दोघे असेच गप्पा मारीत बसलेले असू.''

''रामेश, नक्की असंच होईल. माझी पण अशीच इच्छा आहे.''

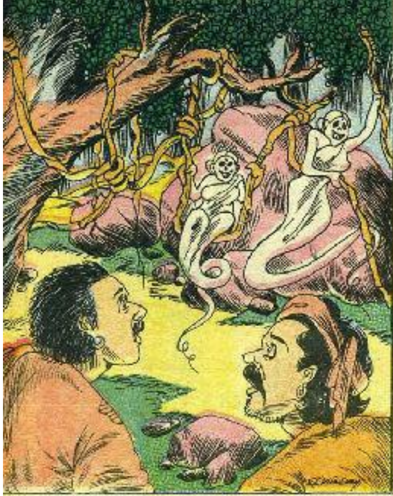
रामेश उत्तरादाखल काही बोलणार एवढ्यात त्याची बायको बाहेर वाळत घातलेले कपडे नेण्यासाठी तिथे आली आणि म्हणाली - ''घरातला आरसा फुटलाय. दहा दिवस झाले शहरात जाऊन आणायला सांगतेय तुम्हाला !''

रामेश हंसत म्हणाला - ''आम्ही काय वायफट बोलतो आहोत?''

त्याच वेळी घरातील कचरा उकिरड्यावर टाकण्यासाठी सोमेशची बायको तिथं आली. ती आपल्या नवऱ्याला म्हणाली - ''कित्ती दिवस सांगतेय उंदीर पकडायचा पिंजरा आणा म्हणून ! इतकी टाळाटाळ कशासाठी?''

दोघांच्या बायका घरात निघून गेल्या. आता दोघे ही शहरात जायला निघाले. शहराची वाट एका छोट्या जंगलातून होती. अंधार पडायच्या आत घरी पोचण्यासाठी दोघे ही झटपट चालू लागले. पण ते जंगलात पोचले आणि अचानक मुसळधार पाऊस पडू लागला.

चान्दोबात पंचवीस वर्षांपूर्वी प्रकाशित झालेली गोष्ट

अन्य काही उपाय नसल्यामुळे पावसापासून आपला बचाव करण्यासाठी दोघे ही एका चिंचेच्या झाडाखाली गेले. तेव्हा दूर अंतरावर वीज पडल्याचे ही त्यांनी पाहिले. भीतीमुळे थरकाप झालेला रामेश म्हणाला - "आरसा नि उंदरांचा पिंजरा यांच्या नादी लागून आपण या पावसात अडकलो."

"घाबरतोस का? पाऊस केव्हा तरी थांबणारच. मध्यरात्रीपर्यंत घरी पोंचलो तर बिघडलं कोठे?" सोमेशने धीर दिला.

बऱ्याच वेळाने पाऊस थांबला. दोघे जण घरी यायला निघाले. काही अंतर चालल्यावर वडाच्या पारंब्यांचा झोपाळा करून झोके घेत असलेल्या दोन पिशाच्चिनी त्यांना दिसल्या. झोके घेता घेता त्या जोरजोरात हसत होत्या. या दोघांना त्यांनी पाहिले.

पिशाच्चिणींची नजर चुकवून सटकणे या दोघांना ही शक्य नव्हते. एक पिशाचीण ठेंगणी होती आणि दुसरी उंच. टाळी वाजवून ठेंगणी पिशाचीण म्हणाली - "घाबरू नका. इकडे या बरं."

भीत भीत दोघे ही पिशाच्चिणींच्या समोर जाऊन उभे राहिले. तेव्हा उंच पिशाच्चिणीने विचारले - "तुमची दोघांची लग्न झाली आहेत का?"

रामेश मनातल्या मनात म्हणाला - 'हा काय प्रश्न आहे!' आपला तोल न जाऊ देता तो म्हणाला - "लग्न झालंय, म्हणून तर या संकटात सापडलोय! बायकांच्या विरुद्ध काही बोलण्याचं साहस आम्ही करू शकलो नाही, म्हणून आम्ही शहरात जायला निघालो." आता त्यांना जंगलच्या वाटेने का जावं लागलं याचं पूर्ण विवरण त्याने दोघींना ऐकवले.

सगळं ऐकून ठेंगणी पिशाच्चिणी म्हणाली - "तुम्ही दोघे जण आपल्या बायकांवर प्रेम करता की त्यांना भीता हे सांगा."

रामेश आणि सोमेश दोघांनी ही सांगितलं की ते आपल्या बायकोवर प्रेम ही करतात आणि त्यांना वचकून ही आहेत.

"गेले अनेक दिवस आम्ही तुमच्या सारख्यांची वाटच पहात होतो. आता घरी पोचल्यावर आम्ही सांगतो तसं करा." उंच पिशाचीण म्हणाली.

"असं करण्यात आमचा काय फायदा?" रमेशने प्रश्न विचारला.

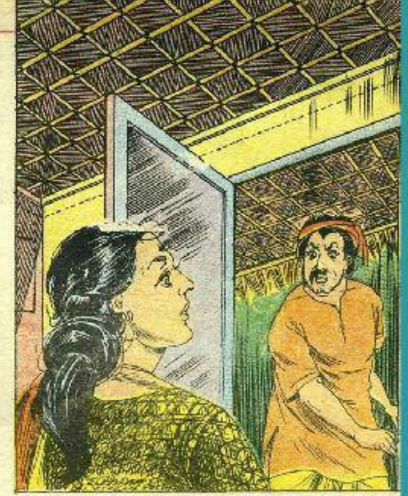
दोघी पिशाच्चिणींनी आपापसात थोडा विचार-विनिमय केला आणि म्हणाल्या - "आम्ही सांगतो तसं करा. मग उद्या रात्री याच वेळी इथं या आणि तुमच्या बायकांनी काय केलं ते आम्हाला सांगा. असं केलंत तर तुम्हा दोघांना एक-एक सोन्याची मोहर आम्ही देऊं."

सोन्याच्या मोहरेची गोष्ट ऐकताच रामेश आणि सोमेश खुश होऊन म्हणाले - "सांगा बरं आम्ही काय करायचं ते!"

पिशाच्चिणींनी काय करायचं ते त्यांना सांगितलं आणि म्हणाल्या - "बस, आता काही विचारू नका. घरी जा आणि उद्या याच वेळी इथं या."

पिशाच्चिणींनी सांगितलेल्या गोष्टी नीट लक्षात ठेवीत रामेश नि सोमेश मध्यरात्री घरी पोचले. दरवाजा उघडताच रामेशच्या बायकोने प्रश्न केला - "हात हलवीत परत आलात? माझा आरसा कोठे आहे?" काही उत्तर न देता रामेशने बायकोला हटवले आणि आत निघून गेला.

"वेड लागलंय काय?" असे म्हणत तिने

धडामदिशी दार बंद केलं.

तिकडे सोमेशच्या बायकोने हात हलवीत घरी आलेल्या आपल्या नवऱ्याकडे पाहून विचारले - "अुंदरांचा पिंजरा कोठे आहे?" उत्तर न देता सोमेशने तिचा खांदा जोरात दाबला नि घरात निघून गेला. सोमेशच्या बायकोला मोठं आश्चर्य वाटलं. ती जोरात ओरडून म्हणाली - "एकाद्या भुताने तर नाही ना पछाडलं तुम्हाला?"

दुसऱ्या दिवशी रात्री दोन्ही दोस्त पुन्हा जंगलात आले. दोघांनी घरी जे घडलं ते पिशाच्चिणींना सांगितलं.

त्यांचं बोलणं ऐकून दोघी ही खूप जोरजोरात हसल्या. वडाच्या ढोलींतून दोन

सोन्याच्या मोहरा त्यांनी काढल्या आणि प्रत्येकाच्या हातावर एक-एक ठेवली.

खुशीत घराकडे निघालेल्या दोघांना थांबवीत पिशाचिणी म्हणाल्या - "थांबा, काही गैरसमज करून घेऊ नका. आम्ही दोघी मोठ्या खोडकर आहोत. आणखी मोहरा मिळवाव्यात असं नाही तुम्हाला वाटत?"

"का नाही? उद्या या वेळेपर्यंत लखपति व्हावं असं वाटतय आम्हाला!" रामेश म्हणाला.

"उद्या रात्री पर्यंत सुद्धा मी नाही थांबू शकत. सूर्योदय होईपर्यंत माझी करोडपति बनायची इच्छा आहे!" खिशात ठेवलेली सोन्याची मोहर चाचपत सोमेश म्हणाला.

दोघांच्या बोलण्यावर सात मजली हसत दोघी पिशाचिणी म्हणाल्या - "माणसाला इच्छा असणं हे स्वाभाविक आहे. आपल्या इच्छा-पूर्तीसाठी या जंगलातल्या चंदनाची चोरी मात्र करू नका. त्यामुळे एकाद्या वेळी तुरुंगात जाण्याचा धोका आहे. उद्या सुद्धा सोन्याची एक-एक मोहर पाहिजे असेल तर आम्ही सांगतो तसं करा. आणि परत येऊन तुमच्या बायकांनी काय केलं ते आम्हाला सांगा." उद्या काय करायचं ते त्यांनी त्यांना सांगितलं.

रात्री घरी पोचल्यावर रामेश आणि सोमेश दोघे ही आपआपल्या बायकांवर आग पाखडीत म्हणाले - "तुझं नशीबच फुटकं! लाख रुपये कमवायची ताकत आमच्यात आहे, पण तुमचं नशीब आड येतंय! पाच रुपये सुद्धा मिळवणं कठिण झालंय. जर काही लाज-लज्जा असली तर जा, आपल्या माहेरी चालत्या व्हा पाहू."

नवऱ्यांना रागावलेल पाहून दोन्ही बायका गपा बसल्या. आपल्या तोंडातून त्यांनी चकार शब्द काढला नाही.

दुसऱ्या दिवशी रात्री दोघांनी पिशाचिणींना घरी घडलेलं सर्व काही सांगितलं आणि म्हणाले - "आम्ही आमच्या बायकांना माहेरी जाण्याची धमकी तर दिली. दोघी पण काही एक बोलल्या नाहीत. आम्हाला सुद्धा मोठं आश्चर्य वाटलं याचं!"

हे ऐकून पिशाचिणींची जोरात हसायची इच्छा होती, पण त्यांचा उत्साह पार मावळून गेला. मुक्त कंठाने त्या म्हणाल्या - "छीः या तुमच्या बायका पण काय बायका आहेत? आमचे नवरे आमच्याशी असे वागले असते, तर आम्ही परसातल्या विहिरीत उड्या मारून जीव दिला असता आणि पिशाचिणी बनलो असतो. तुमच्या या बायका एक नंबरच्या हट्टी दिसताहेत!"

"हट्टी नाहीत, अन् तुमच्या सारख्या मूर्ख ही नाहीत!" हे ऐकताच चौघे ही आश्चर्य-चकित झाले.

रामेश नि सोमेशच्या बायका बदललेल्या आपल्या पतिराजांबाबत जाणण्यासाठी त्यांच्या मागे मागे आल्या होत्या. आता त्यांना समजलं की या खोडकर पिशाचिणींची ही सारी करामत आहे !

आपल्या बरोबर आणलेल्या निंबुणीच्या फांद्यांनी त्यांनी पिशाचिणींना झोडपायला सुरुवात केली. बिचाऱ्या पिशाचिणी आरडत-ओरडत वडाच्या पारंब्यांना पकडून झाडावर चढल्या आणि तेथून अदृश्य झाल्या.

आश्चर्य करीत बसलेल्या नवऱ्यांना त्या म्हणाल्या - "पुरे झाला आता हा खेळ. आपले घरी चला झालं!"

रामेश नि सोमेशला जेव्हा असं वाटलं की निंबुणीच्या फांद्यांचा मार त्यांना ही खावा लागेल, तेव्हा शांतिपूर्वक ते आपल्या बायकांना म्हणाले - "थोड्या थांबा. वडाच्या ढोलीत पिशाचिणींनी आपल्या करता सोन्याच्या मोहरा ठेवलेल्या असतील!" आणि त्यांनी ढोलीत शोधाशोध केली. त्यांना मोहरा सापडल्या.

घरी येऊन दोघांनी अर्ध्या-अर्ध्या मोहरा वाटून घेतल्या. त्यांनी दोन छोटी-छोटी पक्की घरं बनवली.

आपल्या इच्छेनुसार जांभळाच्या झाडाच्या पारावर संगमरवर चढवला. आता दोघे ही आपापल्या बायको सह प्रेमाने राहू लागले.

